

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG - ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

Bolagsledningens ansvar

Lars Erik Taxell

EJ HEMLÄN

JURIDISKA BIBLIOTEKET
VID UPPSALA UNIVERSITET

346.06 NOR

Juridikbok se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

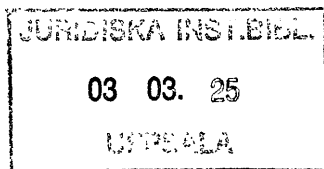
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>

BOLAGSLEDNINGENS ANSVAR

Bolagsledningens ansvar

Några riktlinjer

Lars Erik Taxell

ÅBO 2001

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG – ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Taxell, Lars Erik

Bolagsledningens ansvar : några riktlinjer /
Lars Erik Taxell. – 4. uppl. – Åbo : Åbo
Akademis förlag, 2001.

Första gången utg. 1983 som Meddelanden
från Stiftelsens för Åbo Akademi forsknings-
institut ; nr 87.

ISBN 951-9498-21-4

ISBN 951-9498-21-4
Åbo Akademis tryckeri
Åbo 2001

FÖRORD

Den utredning vars resultat nu framläggs, bygger på och utgör i viss mening en fortsättning av ett tidigare arbete – Aktiebolagets organisation (1983) – som behandlar organisatoriska frågor ur rättslig synvinkel. Avsikten är att utan anspråk på fullständighet dra några riktlinjer för styrelsemedlemmarnas och verkställande direktörens skadeståndsansvar, vilket bildar den i praktiken viktigaste delen av aktiebolagsrättens ansvarsproblematik med å ena sidan dess specialreglering, å andra sidan dess anknytning till allmänna skadeståndsrättsliga principer.

Likheterna mellan skadeståndsansvarets reglering är stora i de nordiska ländernas nya aktiebolagslagar. Framställningen ansluter sig strikt till finländsk rätt men den öppnar även ett nordiskt perspektiv.

Åbo i april 1983

Lars Erik Taxell

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD

A. BAKGRUND	1
1. ABL:s reglering av skadeståndsansvaret	1
I. ABL och det tidigare rättsläget s. 1. II. Ansvarsreglernas räckvidd s. 2.	
2. Arbetets syfte	3
3. Ansvar. Skada	4
I. Begreppet ansvar s. 4. II. Olika ansvarsproblem s. 5. III. Begreppet skada s. 6. IV. Skada i bolagets verksamhet s. 7.	
4. Rättsnormer	9
5. Aktiebolagets ansvarssystem	11
I. Bakgrund s. 11. II. Grundlinjer s. 11. III. Skälighet och avvägning s. 13.	
B. INTERNT ANSVAR	15
1. Allmänt	15
I. Begrepp s. 15. II. Skada som inte skall ersättas s. 15. III. Ansvarets rättsliga grund: bolagsledningens ställning i organisationen, culpa s. 16.	
2. Bolagsledningens ställning i organisationen	16
I. Rättslig och faktisk organisation s. 16. II. Centrala organisatoriska faktorer s. 17. III. Avtalsrättsliga moment s. 18. IV. Styrelsemedlemmarnas ställning s. 19. V. VD:s ansvar s. 20.	
3. Culpa	22
I. Allmän innebörd s. 22. II. Objektiv culpabedömning s. 23. III. Subjektiva faktorer s. 23. IV. Passivitet s. 24. V. Styrelse-	

medlemmarnas arvoden s. 25. VI. Styrelsemedlemmar valda av instanser utanför bolaget s. 25. VII. Styrelsemedlems beroende av aktieägare s. 26. VIII. VD:s culpa s. 27.	
4. Ansvarssituationer	28
I. Allmänt s. 28. II. Åsidosättande av rättslig föreskrift s. 28. III. Vårdslös eller försumlig förvaltning s. 30. IV. Bristande ändamålsenlighet s. 31. V. Åsidosättande av individuella skyldigheter s. 32.	
5. Ansvarsfördelning	33
I. Allmänt s. 33. II Några typfall s. 33: a) beslut av styrelsen s. 33, b) VD:s ansvar för beslut av styrelsen s. 35, c) löpande förvaltning s. 36, d) uppgiftsfördelning inom styrelsen s. 38, e) rättsstridig uppgiftsfördelning s. 40. III. Skadeståndets fördelning s. 40. IV. Jämkning, regress s. 41.	
6. Beslut av högre organ – inverkan på ansvaret	42
I. Bolagsstämmans beslut s. 42. II. Förvaltningsrådets beslut s. 44. III. Betydelsen av bolagsledningens vårdplikt s. 45. IV. Aktieägars direkta påverkan s. 46.	
7. Ersättningstalan	46
I. Rätten att kräva skadestånd s. 46. II. Ansvarsfrihet s. 47: a) ansvarsfrihet beviljas s. 47, b) ansvarsfrihet beviljas inte s. 48. III. Särskilda frågor s. 49.	
C. EXTERNT ANSVAR	51
1. Allmänna synpunkter	51
I. Externt och internt ansvar – en jämförelse s. 51. II. Bolagets ansvar s. 52.	
2. Ansvarets rättsliga grund	54
I. Begränsad culpapregel s. 54. II. ”Överträdelse av denna lag” s. 54. III. Överträdelse av bolagsordningen s. 56. IV. Överträdelse av andra normer s. 56. V. Direkt och indirekt skada s. 57. VI. Särskilda frågor s. 58.	
3. Ansvar mot aktieägare	58
I. Allmänt s. 58. II. Olaga utdelning s. 59. III. Åsidosättande av aktieägars dividendanspråk s. 61. IV. Förlustbringande verksamhet s. 61.	

4. Ansvar mot tredjeman	63
I. Allmänt s. 63. II. Ansvarssituationer s. 64. III. Skada i avtals- förhållanden s. 65. IV. Brottslig verksamhet, konkurs s. 65. V. Förhållandet till bolagets ansvar s. 66.	

NORDISKA AKTIEBOLAGSLAGAR	67
---------------------------------	----

LITTERATUR	67
------------------	----

A. BAKGRUND

1. ABL:s reglering av skadeståndsansvaret

I. Den nya lagen om aktiebolag den 29 september 1978 (734/78) – *ABL* – innehåller några grundläggande stadganden om ansvar för skada orsakad i aktiebolags verksamhet. I första hand regleras förutsättningar för skadeståndsansvar (15:1-3). Därutöver finns stadganden om jämkning och fördelning av skadestånd, ansvarsfrihet, väckande av skadeståndstalan och preskription (15:4-7). I sin tillämpning måste dessa stadganden ställas i relation till lagens omfattande reglering av framför allt de olika bolagsorganens ställning och uppgifter. Det finns sålunda ett relativt gott legislativt underlag för lösandet av konkreta aktiebolagsrättsliga skadeståndsfrågor.

Jämförda med den äldre lagen om aktiebolag (GABL 1895) är ABL:s stadganden om ansvar för skada fullständigare och klarare. Det har skett en avsevärd utbyggnad. GABL innehöll endast några bristfälliga, oklara och i viss mån kontroversiella stadganden (41 § jfr 38 §, 33 §, 46 § samt en del senare tillkomna föreskrifter om ansvarsfrihet etc. 26 a, c, d §§). Man har numera att tillgå betydligt säkrare och mera entydiga bedömningsgrunder.

De minsta förändringarna har gjorts i fråga om bolagsledningens *ansvar i förhållande till bolaget* – de i praktiken vanligaste ansvarsfallen. De allmänna förutsättningarna för ansvar är oförändrade, framför allt culparegeln (15:1, första meningen). Klarare och i detaljer fullständigare föreskrifter än tidigare finns med avseende på genomförandet av ersättningskraven (15:5-7). Dessutom har revisors och aktieägares ansvar reglerats (15:2-3).

I fråga om *ansvaret mot aktieägare och tredjeman* har väsentliga ändringar och kompletteringar skett jämfört med GABL:s helt otillfredsställande och bristfälliga reglering. Det finns nu en relativt fast grund för bedömningen (15:1 andra meningen, 15:2-3).

Trots ändringar och kompletteringar som ABL genomfört är grundlinjerna för det aktiebolagsrättsliga ansvaret i väsentliga avseenden oförändrade. Många ansvarsproblem kan lösas på samma sätt som under GABL:s tid. Det betyder också att man i många stycken kan följa riktlinjer som utvecklats i praxis och/eller fått stöd av doktrinen. Utgångspunkterna och de primära grunderna för bedömningarna in casu finns likväl i ABL.

II. ABL:s ansvarsregler är långt ifrån fullständiga. En uttömmande normering bör inte heller eftersträvas. Bedömningen av konkreta ansvarsfrågor är vanligen beroende av omständigheterna in casu på ett sådant sätt att det knappast är önskvärt eller ens möjligt att lagstiftningsvägen uppnå en tillnärmelsevis fullständig reglering. I varje avgörande i bolagsrättsliga ansvarsfrågor ingår en prövning som inte på förhand kan bindas vid detaljföreskrifter. Redan culpaparegelns tillämpning förutsätter rörelsefrihet inom vida gränser.

Också i fråga om aktiebolagets skadeståndsproblematik står man inför den balansgång som utmärker skadeståndsrätten över huvud.

Å ena sidan är det inte möjligt att i större utsträckning formulera för alla situationer gällande entydiga regler. De faktorer som kan påverka ansvaret har olika tyngd i växlande faktiska lägen. Bedömningen måste väsentligen bygga på *överbäganden i det enskilda fallet*.

Å andra sidan måste det ske en viss *generalisering* av ansvars förutsättningar, omfattning och fördelning. Detta har skett i det ansvarssystem som ABL genomfört (nedan s. 11). När man formulerar och tillämpar generella regler bör man likväl vara medveten om att särskilda skäl – inom de gränser som lagen kan anses tillåta – ofta betingar undantag och att schematiska lösningar ingalunda alltid är bra eller riktiga.

ABL observerar endast de specifikt *aktiebolagsrättsliga förhållandena*, det är fråga om bolagsrättsliga specialstadganden. Syftet har inte varit att utsträcka tillämpningen av ABL:s ansvarsregler längre än till de rättsliga och faktiska lägen och förhållanden som betingas av aktiebolagets organisation och av de olikartade intressen som är förknippade med bolaget och dess verksamhet.

Detta betyder att man, när ABL:s stadganden inte är tillämpliga eller inte ger tillräcklig vägledning, har att falla tillbaka på eller åtminstone beakta allmänna skadeståndsrättsliga regler och överbäganden (se SkadeståndsL 1:1).

För att belysa detta kan man nämna några ansvarsfrågor som *inte är reglerade i ABL*:

- ansvarsfördelningen inom bolagets ledning,
- inverkan på ansvaret av delegering av uppgifter från bolagsledningen nedåt,
- betydelsen av bolagsstämman eller förvaltningsrådets samtycke till skadeorsakande åtgärder,
- följderna av yttre påverkan på beslutsfattande organ samt
- bolagets eget ansvar för skada orsakad aktieägare eller tredje man.

2. Arbetets syfte

Syftet med den följande framställningen är att utan behandling i detalj

- föra fram och konkretisera väsentliga frågor som gäller *bolagsledningens ansvar* för skada i aktiebolags verksamhet samt
- ange några *riktlinjer* för hur dessa ansvarsfrågor skall bedömas och lösningar nås.

Framställningen tar sålunda sikte endast på bolagsledningens, dvs. styrelsemedlemmarnas och VD:s skadeståndsansvar. Utanför framställningen lämnas medlemmarna av förvaltningsrådet (8:11) samt särskilda firmatecknare (8:12). Dessa kan inte anses tillhöra den egentliga bolagsledningen trots att stadganden om dem ingår i ABL 8 kap. rubricerat "Bolagets ledning".

Problem som gäller i aktiebolag anställda personers ansvar behandlas inte heller. Beträffande dem kan man huvudsakligen följa de principer som gäller relationen arbetsgivare-arbetsstagare (se SkadeståndL).

Som bakgrund tecknas konturerna av ABL:s ansvarssystem (nedan s. 11) vari – utöver bolagsledningens ansvar – ingår ansvar för revisorer och aktieägare ävensom bolagets eget ansvar i förhållande till aktieägare och tredje man.

I varje aktiebolag är organisation och ansvar nära och oskiljaktigt bundna vid varandra. Frågor rörande bolagsledningens ansvar kan inte belysas och besvaras på ett rätt sätt utan kontakt med den *organisatoriska* bakgrunden.

Härvid är det fråga dels om det rättsliga organisationsmönstret – det som ABL visar fram – dels om den faktiska organisationen i det bolag där ett skadeståndsanspråk aktualiserats. Reglerna om bolagsledningens ansvar får sin speciella innebörd och räckvidd av styrelsens och VD:s ställning och uppgifter i bolaget och av de skyldigheter som utgående härifrån vilar på de enskilda medlemmarna av bolagsledningen.

De omfattande organisatoriska problemen kommer likväl inte att behandlas. Den följande framställningen byggs upp så att den stöder sig på den utredning av aktiebolagets organisation som ingår i mitt tidigare arbete "Aktiebolagets organisation" (Åbo 1983). Jag inskränker mig till att i det följande i viss utsträckning hänvisa till centrala avsnitt i detta arbete för vilket jag använder förkortningen ABO ("Aktiebolagets organisation").

Litteraturhänvisningar görs inte. Relevant nordisk litteratur rörande ansvar i aktiebolag anges i förteckning (nedan s. 67).

3. Ansvar. Skada.

I. Begreppet ansvar – jämte termerna ansvara och ansvarighet – används i olika bemärkelser i juridiskt språkbruk. I detta sammanhang har termen *ansvar* följande innebörd: ansvarig är den person som enligt rättsliga normer och överväganden skall stå för följderna av en handling eller underlåtenhet i ett aktiebolags verksamhet. Med avseende på de följder som ansvaret innefattar kan man skilja mellan:

- skadeståndsansvar,
- ansvar med innebörd att en person skiljs från den uppgift han har inom bolaget,
- straffansvar samt
- ansvar för skulder som åvilar bolaget.

Det sagda ger vid handen att det nu inte är fråga om uppgifter som tilldelats personer inom bolaget – *ansvarsområde* – eller om ansvar för att ett visst ekonomiskt resultat uppnås – *resultatansvar*.

I det följande behandlas endast *skadeståndsansvaret*: skyldigheten att ersätta skada som genom handlande eller underlåtenhet orsakats i bolagets verksamhet.

Beträffande övriga typer av ansvar kan konstateras:

Styrelsemedlemmar och VD kan när som helst *skiljas* från sina uppdrag. Någon särskild grund härför behöver inte föreligga (8:2 m. 1, ABO s. 71).

Straffansvaret regleras dels av allmänna straffrättsliga regler dels av speciella straffstadganden som anknyter till aktiebolag och deras verksamhet. I det senare avseendet kan särskilt hänvisas till ABL 16:8-9 (aktiebolagsbrott och aktiebolagsförseelse) samt SL 38:1 (oredlighet) och 38:3 m. 2 (olovligt yppande av samfunds affärs- eller yrkeshemlighet).

Straffansvaret har i detta sammanhang relevans på det sättet att skadestånd i princip utdöms när skada orsakats genom brott (se SkadeståndsL 5:1). Detta gäller också brott med anknytning till bolagsrättsliga förhållanden.

De personer som besluter eller handlar för ett aktiebolag ansvarar i princip inte för *bolagets skulder*. Detsamma gäller aktieägarna (1:1 m. 2). För en betalningsskyldighet måste en särskild rättsgrund föreligga, t.ex. borgen. En annan sak är att skadeståndsskyldighet i vissa fall kan inträda om bolaget blivit insolvent och detta berott på beslut eller åtgärder som minskat bolagsförmögenheten i strid med lag. – Enligt ett inom justitieministeriet uppgjort förslag till ändring av 13:2 skulle styrelsens medlemmar och VD, när de underlåtit att vidta föreskrivna åtgärder för bolagets trädande i likvidation (enl. m. 1, ändr. aug. 1983), bli personligen ansvariga för de förpliktelser som därefter uppkommer för bolaget; förslaget har likväl inte ansetts böra förverkligas.

II. Det skadeståndsansvar som vilar på medlemmar av ett organ inom bolaget är alltid *individuellt*: ansvarsgrunden, ansvarets omfattning och befrielsegrunder bedöms alltid särskilt för envar organmedlem. Det förekommer alltså inte något kollektivt skadeståndsansvar, t.ex. så att ansvaret skulle läggas på styrelsen som sådan. En annan sak är att flera eller alla medlemmar av bolagsledningen in casu kan bli ansvariga för samma skada. Ansvaret är då solidariskt men inte kollektivt, skadeståndsskyldighet åläggs t.ex. inte den kollektiva styrelsen utan namngivna medlemmar även när alla styrelsemedlemmar är ansvariga.

Enligt ABL:s system är det relevant att skilja mellan:

- Ansvar mot bolaget, dvs. skyldighet att ersätta den skada som orsakats bolaget i utövning av dess verksamhet (*internt* ansvar).
- Ansvar mot aktieägare och tredjeman (*externt* ansvar). I begreppet tredjeman innefattas, då fråga blir om skadeståndsskyldighet, i bolaget anställda personer, borgenärer och andra avtalsparter.

Denna skillnad, som motiverar en tudelning av den följande framställningen, kommer i första hand till synes i förutsättningarna för ansvar (se 15:1).

Med avseende på det interna ansvaret krävs en reglering av rätten att väcka ersättningstalan, systemet med ansvarsfrihet etc. Det externa ansvaret avser dels förhållandet mellan å ena sidan de skadeorsakande personerna inom bolagsledningen, å andra sidan skadelidande aktieägare och tredjeman, dels bolagets eget ansvar mot aktieägare och tredjeman för skada orsakad i bolagets verksamhet. Därtill kommer att bolaget, om det betalat skadestånd, under vissa förutsättningar kan kräva beloppet av dem inom bolagsledningen som orsakat den externa skadan.

Frågan om ansvar i aktiebolag – bolagsledningens och övriga skadeansvarigas – inrymmer många *delproblem*:

- ansvarets grund (ansvars- eller ansvarighetsgrund),
- fördelning av ansvaret mellan flera ansvariga (ansvarsfördelning, jämkning och regress),
- ansvarets inriktning (internt och externt ansvar),
- skadeståndsansvarets aktualiserande (talan),
- befrielse från ansvar (*befrielsegrunder*).

III. Termen *skada* används här i vanlig betydelse: ekonomisk skada eller förlust som kan uppskattas i penningar. Ersättning för ideell (immateriell) skada aktualiseras knappast i fråga om det specifikt aktiebolagsrättsliga ansvaret. I ekonomisk skada innefattas såväl person- och sakskada som ren förmögenhetsskada.

I det följande uppmärksammas huvudsakligen blott *ren förmögenhetsskada*: skada som inte har samband med person- eller sakskada. Det är sålunda fråga om ekonomisk förlust som drabbat bolaget, aktieägare eller tredjeman. Skadebegreppet bestäms enligt gängse regler.

En väsentlig faktor i det bolagsrättsliga ansvarssystemet är uppdelningen i direkt och indirekt skada.

Med *direkt* (omedelbar) skada avses sådan skada som primärt orsakas bolaget, aktieägare eller tredjeman.

En *indirekt* (medelbar) skada drabbar sekundärt aktieägare eller tredjeman som en följd av att bolaget lidit en förlust eller tillskyndats annan ekonomisk skada.

I överensstämmelse med en allmän skadeståndsrättslig princip bör ersättningsskyldighet i bolagsförhållanden inträda endast om skadan är *adekvat*. Det skall föreligga ett orsakssamband mellan å ena sidan den för ansvaret relevanta åtgärden eller försummelsen, å andra sidan själva skadan. Saken kan uttryckas så att en adekvat skada eller ett adekvat orsakande är för handen framför allt när skadan framstår som en beräknelig (normal eller typisk) följd av ett visst handlande eller underlåtande och den vars ansvar det är fråga om eller en person i hans ställning kunnat (eller bort) förutse följdens inträdande (förutsebar skada). Ett adekvat orsakande kan i överensstämmelse härmed föreligga även beträffande olika slag av följdskador, t.ex. inte blott med avseende på förlust som bolaget direkt lidit genom en olaga utdelning av bolagets tillgångar utan även beträffande skada som senare uppkommit genom att bolaget till följd av utdelningen inte kunnat fullgöra sina betalningsförpliktelser.

Särskilt då fråga blir om extern skada kan det bereda svårighet att bestämma huruvida adekvans är för handen. Adekvansen är ofta en bevisfråga. Det gäller t.ex. att avgöra om bolagets insolvens, som orsakat borgenär förlust, är en följd av bolagsledningens åtgärder eller av andra faktorer, t.ex. förluster orsakade av valutaförändringar. När en insolvens har samband med ett rättsstridigt förfarande från bolagsledningens sida kan man presumera att borgenärens kreditförlust utgör en adekvat skada.

Frågor rörande skadans storlek och skadeståndets beräkning kommer inte att behandlas.

IV. De speciella aktiebolagsrättsliga ansvarsreglerna gäller endast i de fall då skada orsakats i *bolagsverksamheten*. Svaret på frågan om ett skadeorsakande faller inom bolagsverksamheten eller inte är främst beroende av om ett beslut fattats eller en åtgärd vidtagits i bolagets namn eller för bolagets räkning eller om skadeorsakandet annars har en sådan anknytning till bolaget

att detsamma inte, åtminstone inte primärt, framstår som de agerande personernas eget handlande. Gränsdragningen beror på faktiska omständigheter och torde i de flesta fall vara ganska klar.

Det sagda har kommit till uttryck i ABL:s formulering av ansvarsgrunden beträffande personer inom bolagsledningen: "vid fullgörande av sitt uppdrag" (15:1). I den meningen kan skadeorsakandet falla inom ramen för bolagsverksamheten – och sålunda i fråga om ansvaret bedömas enligt ABL – i två grupper av uppgifter som ankommer på bolagsledningen:

- 1) Beslut och åtgärder kan ha en *speciell aktiebolagsrättslig* natur. Det är fråga om särskilda i ABL och bolagsordningen angivna eller förutsatta skyldigheter som hänför sig till den inre förvaltningen. Sålunda har styrelsen uppgifter med avseende på beredning och verkställighet av bolagsstämmobeslut, att uppgöra bokslut, att ge information till bolagsstämma och förvaltningsråd etc. samt att fullgöra särskilda skyldigheter med avseende på aktieägarna, t.ex. att föra aktiebok eller att i och för inlösen meddela om skedd aktieöverlåtelse. Styrelsens och VD:s åtgärder eller försummelser i här nämnda fall hänför sig till bolagets verksamhet.
- 2) Beslut och åtgärder som orsakat skada utgör vanligen led i den *företagsverksamhet* som bolaget utövar, skada har t.ex. uppkommit genom förlustbringande avtal eller andra dispositioner. Avgörande är inte om den som orsakat skadan hållit sig inom ramen för sina uppgifter eller inte. Den interna fördelningen av uppgifter mellan styrelsens medlemmar eller mellan styrelsen och VD är inte utslagsgivande. Om en åtgärd är av den art att densamma kan anses falla inom funktionsområdet för någon inom bolagsledningen, är densamma, ifall inte särskilda omständigheter föranleder annat, att anse som en del av bolagsverksamheten. Inte ens den omständigheten att en företrädare handlat i strid med uttryckliga direktiv eller begått en brottslig handling behöver betyda att handlingen ligger utanför bolagets verksamhet. Utslagsgivande är arten och omfattningen av bolagets verksamhet och den skadeorsakande handlingens eller underlåtenhetens samband därmed, inte den enskilda medlemmens av bolagsledningen behörighet eller rätt att besluta eller handla för bolaget.

Skadeorsakandets anknytning till bolagets verksamhet är relevant beträffande såväl inre som yttre förvaltning. Internt är det ofta fråga om åsidosättande

av vårdplikten, bl.a. i form av försummad övervakning eller underlåtenhet att fullgöra särskilda bolagsrättsliga skyldigheter. Externt hänför sig ett skadeorsakande vanligen till avtalsförhållanden mellan bolaget och tredjeman, t.ex. när ett borgenärskrav inte kan tillgodoses som en följd av bolagets insolvens framkallad av bolagsledningens åtgärder eller när en avtalspart vidtar dispositioner i felaktig förlitan på att uppgifter om bolagets ekonomi, vilka lämnats av företrädare för bolaget, är tillförlitliga.

Den skadeorsakande handlingens anknytning till bolagsverksamheten – till uppgifter av speciell aktiebolagsrättslig natur eller till bolagets företagsverksamhet – är en nödvändig förutsättning för tillämpningen av ABL:s stadganden om skadestånd. Det aktiebolagsrättsliga ansvaret sträcker sig inte längre. Utryckt på ett annat sätt: skada som utan anknytning till ett aktiebolags inre eller yttre förvaltning orsakats av personer med organställning inom bolaget, t.ex. VD, bedöms enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Detta är t.ex. fallet när en styrelsemedlem är avtalspart och sålunda tredjeman i förhållande till bolaget och han brister i fullgörandet av avtalet.

4. Rättsnormer

Skadeståndsansvaret bestäms i första hand med tillämpning av stadganden i *ABL*. Av relevans för ansvaret är två grupper av föreskrifter:

- de som direkt tar sikte på ansvaret (15 kap.) och som bestämmer vem som kan bli ansvarig, den allmänna grunden för ansvaret (culpa-regeln med dess begränsningar) samt särskilda frågor rörande väckande av talan och befrielse från ansvar, ävensom
- de som anger den ”materiella grunden” för ansvarsbedömningen, dvs. regler om organens ställning och uppgifter samt organmedlemmarnas befogenheter och särskilda skyldigheter såsom tystnads- och lojalitetsplikt.

Skadeståndslagen (412/74) är inte tillämplig i de bolagsrättsliga ansvarssituationer som regleras av ABL (1:1). I ett fall hänvisar ABL likväl uttryckligen till SkadeståndL som sålunda skall tillämpas: jämkning av skadestånd och fördelning av skadeståndsansvar mellan flera skadeståndsskyldiga (15:4).

Då Skadeståndsl – trots att den egentligen gäller blott utomobligatoriskt skadeståndsansvar – i mycket ger uttryck åt allmänna skadeståndsrättsliga principer och överväganden kan densamma indirekt komma att påverka avgöranden i aktiebolagsrättsliga ansvarsfrågor. Detta gäller framför allt situationer som inte är reglerade i ABL. Sålunda kan principerna för arbetsgivares ansvar för sina anställda (principalansvar) vara vägledande när man har att bestämma bolagets externa ansvar för skada orsakad av personer inom bolagsledningen.

Annan lag kan ha relevans i den meningen att överträdelse därav kan grunda skadeståndsansvar enligt allmänna skadeståndsprinciper, t.ex. när bolagsledningen åsidosatt skattelag eller föreskrifter om arbetarskydd.

Interna normer (ABO s. 6 f.) – bolagsordning, reglementen, anvisningar av bolagsstämma etc. – reglerar i allmänhet inte skadeståndsfrågor. Indirekt kan de ha betydelse så att de preciserar styrelsens och VD:s uppgifter och arbetsfördelningen mellan de två instanserna, reglerar överordnat organs – bolagsstämmas eller förvaltningsråds – medverkan i förvaltningsärenden av större vikt, delegerar uppgifter till lägre instanser etc. Sådana organisatoriska och administrativa regleringar är relevanta för bedömningen av vem som är ansvarig och för ansvarsfördelningen mellan flere skadeorsakande personer.

Rättspraxis har ofta en framträdande plats i skadeståndsrätten beroende på att den legala regleringen inte kan vara fullständig på grund av frågornas art och den prövning in casu som avgörandena förutsätter. Till följd av HD:s ändrade karaktär av prejudikatdomstol kommer HD-avgöranden rörande aktiebolagsrättsligt ansvar uppenbarligen att framdeles ha ett avsevärt normerande inflytande. Äldre domstolsavgöranden kan fortfarande vara vägledande emedan den nya lagen – såsom tidigare framhållits – i många stycken följer riktlinjer som redan tidigare kommit till uttryck i bolagsrättslig lagstiftning och praxis.

Av *allmänna rättsprinciper* med relevans för ansvaret bör man särskilt nämna lojalitetsregeln (ABO s. 8). Kravet på lojalitet, vilket är ett centralt moment i bolagsledningens ställning i förhållande till bolaget och i viss mån även till aktieägarna, kan vara en in casu väsentlig faktor i culpabedömningen.

5. Aktiebolagets ansvarssystem

I. Aktiebolagets ansvarssystem har i ABL konstruerats utgående från ett rättsligt *organisationsschema* (ABO s. 15-20) som innefattar en tredelning:

- 1) Bolagsstämman utgör det högsta beslutande organet (ABO s. 45-48) med beslutanderätt bl.a. i ärenden som gäller bolagsordningen, bolagskapitalet och aktieägarnas rätt, t.ex. med avseende på dividend och villkor för nyemission. Bolagsstämman väljer i regel övriga obligatoriska organ. Stämman är ett forum där aktieägarna tar del i beslut för bolaget, erhåller information samt utövar en därpå grundad kontroll.
- 2) Ledningen av bolagets egentliga verksamhet – både den inre och den yttre förvaltningen – handhas av styrelsen och VD som tillsammans bildar den centrala beslutande instansen, av ABL benämnd *bolagets ledning*.
- 3) För granskning av bokslut, bokföring och förvaltning finns *revisorer* (ABO s. 110-114). Dessa har inte beslutanderätt i bolaget.

Enligt detta schema eller mönster ligger *tyngdpunkten* i verksamheten – både i den interna och den externa – hos bolagets ledning, dvs. styrelsen och VD. Bolagsledningen har inte endast sitt eget självständiga kompetensområde. Den medverkar också i övriga bolagsorgans verksamhet – bereder och verkställer bolagsstämmans beslut, ger information till bolagsstämman och revisorerna – och den har ledande och övervakande uppgifter med avseende på verksamheten på lägre nivåer inom bolaget. Både organisatoriskt och funktionellt bildar bolagsledningen sålunda centrum i bolagets verksamhet (ABO s. 52 ff.)

II. Det är mot denna bakgrund som ABL:s ansvarssystem kan sägas vara utformat. Systemets för alla aktiebolag gällande *grundlinjer* är följande:

- 1) Det huvudsakliga ansvaret för skada orsakad genom beslut, åtgärder eller försummelser i bolagets såväl inre som yttre förvaltning åvilar *bolagsledningen*, dvs. styrelsens medlemmar och VD. Dessa ansvarar för skada orsakad genom uppsåt eller vållande (allmän culparegel), utåt – mot aktieägare och tredjeman – är den ansvarsbetingande culpan begränsad till fall då ABL eller bolagsordningen överträtts (15:1).

Medlemmar av förvaltningsrådet ansvarar enligt samma grunder som de personer vilka tillhör den egentliga bolagsledningen. Ett ansvar för medlemmar av förvaltningsrådet är dock i praktiken sällan förekommande på grund av de begränsade befogenheter som förvaltningsrådet har (8:11). När ansvar förekommer är grunden vanligen bristfällig övervakning.

- 2) *Revisorerna*, som inte kan fatta beslut för bolaget utan endast har en kontrollerande uppgift i fråga om bokslut, bokföring och förvaltning (10:7), ansvarar mot bolaget enligt culparegeln (15:2), dvs. för felaktig, vårdslös eller bristfällig revision, för underlåtenhet att rapportera fel eller brister som revisionen blottat samt för felaktig information (se HD 1981 II 48). Revisors externa ansvar förutsätter att han handlat i strid med ABL eller bolagsordningen. Åsidosättandet av revisors tystnadsplikt kan medföra ansvar. Ofta utför revisor, särskilt yrkesrevisor, en rådgivande verksamhet med avseende på bokslutet och dispositioner varav detta är beroende (ABO s. 126). Härvid kan revisor komma att medverka till åtgärder som orsakar bolaget skada. Också detta kan vara ansvarsbetingande.

De uppgifter som revisorerna har betyder att de, när ett ansvar undantagsvis förekommer, vanligen är skadeståndsskyldiga jämte medlemmar av bolagsledningen.

- 3) Såsom delägare i bolaget är *aktieägarna* inte behöriga att besluta eller handla för bolaget. Detta gäller oberoende av aktieinnehavets storlek. Aktieägares medverkan i bolagets verksamhet inskränker sig – rättsligt bedömt – till deltagande i bolagsstämma och i de beslut som där fattas. ABL:s reglering av aktieägarnas ansvar utgår från att aktieägarnas deltagande i bolagsstämma – som hålls sällan och vars befogenheter är begränsade trots stämmans ställning som högsta beslutande organ – i regel inte medför ansvar. Bolagsstämman kan sägas vara oansvarig i den mening som att de aktieägare som bildar denna och deltar i besluten, inte ansvarar för skada som stämmobesluten orsakat. Ansvaret för sådan skada har lagts på dem som berett eller verkställt besluten, dvs. på medlemmar av bolagsledningen.

Det sagda betingas även delvis därav att aktieägare ansetts berättigade att i viss utsträckning tillgodose egna ekonomiska intressen i bolaget, t.ex. genom att påverka bolagspolitiken i en med sina intressen förenlig inriktning eller genom att medverka till åtgärder som ur aktieägarens synpunkt är förmånliga, t.ex. i frågor rörande vinstdisponering. Här ligger likväl en risk

för att någon aktieägare missbrukar sin ställning t.ex. genom att åsidosätta den inom aktiebolagsrätten centrala likhetsprincipen (se 9:16). Trots att ansvaret primärt åvilar bolagsledningen kan det sålunda i vissa situationer finnas motiv för att åvälva även aktieägare ersättningsskyldighet. ABL öppnar denna väg men gör det starkt restriktivt: aktieägare är skyldig att ersätta endast sådan skada som han orsakat uppsåtligen eller av grovt vållande genom att medverka till överträdelse av ABL eller bolagsordningen (15:3, se även 12:5 m. 2).

Aktieägaress ansvar gäller i princip såväl intern som extern skada.

Det ansvarsschema vars grunddrag här skisserats – och som för bolagsledningens del närmare utvecklas i det följande – gäller som en generell riktlinje och som vägledning för lösandet av aktiebolagsrättsliga ansvarsproblem. De konkreta skadesituationerna med den bedömning av omständigheterna in casu som deras lösande alltid kräver varierar starkt och låter sig inte i detalj inordnas i stela mönster. De faktiska förhållandena i respektive bolag är av den största betydelse för ansvarsbedömningen in casu, likaså de skiftande varianter som de enskilda ansvarssituationerna kan framvisa. Under alla omständigheter bildar det i det föregående angivna rättsliga schemat en ram som inte får brytas.

Det externa ansvaret påverkas ytterligare starkt av den omständigheten att *bolaget* självt – och inte bara dess organmedlemmar – har ett ansvar, särskilt mot tredjeman men även mot aktieägare. Detta har beaktats vid utformningen av lagens ansvarsregler, t.ex. i begränsningen av bolagsledningens externa culpa-ansvar (15:2, senare meningen). Existensen av ett ansvar för bolaget kan dessutom in casu påverka ansvarsbedömningen för de organmedlemmar som orsakat extern skada.

III. Den omständigheten att ansvaret koncentreras hos bolagsledningen behöver inte betyda att styrelsemedlemmarnas och VD:s ansvar borde bedömas särskilt strängt. Visserligen bör man å ena sidan framhäva deras ledande position med de uppgifter och skyldigheter samt den omsorg som är förenade därmed. Å andra sidan bör man beakta att företagsverksamheten ofta förutsätter ett avsevärt ekonomiskt risktagande. Ett strängt ansvar kunde leda till passivitet och överdriven försiktighet med menliga följder för bolaget. Också nu bör man – liksom inom skadeståndsrätten över huvud – eftersträva *skälig-*

het samt en moderat *avvägning* mellan å ena sidan den skadelidandes rimliga krav på ersättning, å andra sidan den skadeorsakandes anspråk på skydd mot överdrivna ersättningskrav.

B. INTERNT ANSVAR

1. Allmänt

I. Det interna ansvaret avser – såsom tidigare framhållits – skyldighet att ersätta förlust eller annan skada som *orsakats bolaget*.

När bolagsledningen orsakat bolaget skada är ansvaret och dess förverkligande en angelägenhet mellan bolaget och de skadeståndsansvariga. Den interna skadan kan likväl ha verkningar utåt och sålunda aktualisera ett externt ansvar. Om bolaget inte fullföljer sitt ersättningskrav mot de ansvariga eller dessa inte kan betala skadestånd, kan aktieägarnas andel i bolaget minska i värde och bolagsborgenärernas möjlighet att få betalt försämrats eller omintetgöras. I sådana fall är bolagets skada omedelbar, aktieägares och tredje-mans medelbar.

Trots det samband som sålunda kan men inte behöver finnas mellan intern och extern skada har ansvaret för de två typerna av skada delvis reglerats olika i ABL. Systematiskt bör de hållas isär.

II. När bolaget lidit förlust eller orsakats annan ekonomisk skada uppkommer frågan: skall någon inom bolagsledningen anses skyldig att ersätta skadan eller skall denna slutligt stanna bolaget till last?

Företagsverksamhet medför alltid *ekonomiska risker*. I de allra flesta fall då ett bolag lidit förluster genom sin verksamhet är detta en följd av att en ekonomisk risk aktualiserats utan att detta kan läggas någon inom bolaget till last. Förlust kan ha orsakats av yttre faktorer såsom skärpt konkurrensläge, försämrad marknadssituation, devalvering etc. Någon grund för ersättningskyldighet föreligger inte i sådana fall. I skadesituationer inom bolaget är det oftast så att bolagsledningen inte kan anses ha orsakat eller medverkat till skadan. Denna har t.ex. uppkommit genom handlande eller underlåtenhet från anställda personers sida utan att bolagsledningen rimligtvis kan lastas härför.

Kvar blir de situationer då man kan förutsätta att *fel eller försummelser* förekommit i bolagsledningens verksamhet. Man utgår härvid från den inom skadeståndsrätten allmänt tillämpade culpaprincipen: utan vållande intet ansvar. Strikt ansvar förekommer inte då fråga är om bolagsledningens ersättningsskyldighet.

III. Sedan man eliminerat de fall i vilka ersättningsskyldighet måste anses vara utesluten har man att ta ställning till följande fråga: vem eller vilka inom bolagsledningen är eller kan vara ansvariga för den uppkomna skadan?

För att få ett svar på den frågan gäller det att in casu avgöra om det kan påvisas en *rättslig grund* för ett skadeståndsansvar. Härvid beaktar man lagens stadganden, kompletterande interna föreskrifter samt den faktiska organisationen i det ifrågavarande bolaget.

I varje klarläggande av rättsgrunden behövs två slag av överväganden:

- dels vem eller vilka inom bolagsledningen har enligt sin ställning i bolagets organisation orsakat eller medverkat till den uppkomna skadan,
- dels vem eller vilka av de orsakande eller medverkande har culpa?

De två övervägandena, som framhäver de centrala momenten i ansvarsgrunden, går ofta in i varandra. När man utreder skadeståndsansvarets rättsliga grunder är bägge relevanta. Det är m.a.o. fråga om *två element* i rättsgrunden för ansvaret:

- bolagsledningens samt de enskilda styrelsemedlemmarnas och VD:s *ställning och uppgifter i bolagets organisation*, samt
- *culpa* (uppsåt, vårdslöshet, oaktsamhet).

2. Bolagsledningens ställning i bolagsorganisationen

I. Utgångspunkten för bolagsledningens interna ansvar är styrelsens och de enskilda styrelsemedlemmarnas samt VD:s ställning, uppgifter och skyldigheter inom den organisatoriska enhet som bolaget utgör. Därvid är det fråga dels om bolagsledningens relationer till övriga bolagsorgan – bolagsstämma, för-

valtningsråd, revisorer – samt till lägre nivåer inom bolagets förvaltning, dels om uppgiftsfördelning och samarbete inom bolagsledningen. Bestämmande är i första hand den rättsliga organisationen – ABL:s schematiska mönster som i stor utsträckning regleras genom absoluta stadganden (ABO s. 15-20). Inom den relativt vida ram som detta mönster ger, särskilt beträffande bolagsledningen, kan det enskilda aktiebolaget utforma sin faktiska organisation med beaktande av sina speciella behov och förhållanden – arten och omfånget av bolagets verksamhet, ägarstrukturen, samverkan med andra företag etc.

I överensstämmelse härmed kan man konstatera: den *rättsliga* organisationen drar riktlinjerna i det ansvarssystem som nämnts i det föregående (s. 11) – ett system som ställer bolagsledningen i centrum – medan den *faktiska* organisationen, som ofta modifierar och fullständigar den rättsliga, ger konkret material för ansvarsbedömningen in casu.

Ansvarsbetingande är ytterst den omständigheten att en person inom bolagsledningen vid fullgörandet av sitt uppdrag handlat i strid med eller försummat uppgifter som är förenade med hans ställning inom bolaget. Han kan ha gjort detta genom att ta del i ett styrelsebeslut, bereda eller verkställa ett sådant beslut, medverka till en åtgärd av annat slag eller underlåta att handla.

II. När man har att närmare klarlägga *organisationens betydelse* för och inverkan på styrelsemedlemmars och VD:s ansvar bör uppmärksamhet främst fästas vid följande omständigheter:

- Styrelsen och VD bildar tillsammans bolagets ledning och sköter gemensamt bolagets förvaltning (8:6), dvs. ledningen av den verksamhet som bolaget utövar.
- Tyngdpunkterna i styrelsens och VD:s förvaltning ligger olika: styrelsen handhar den överordnade förvaltningen, VD den löpande förvaltningen enligt styrelsens anvisningar och föreskrifter; de två förvaltningsområdena, som närmare kan preciseras av bolagsordning och praxis, kan likväl inte klart avgränsas från varandra.
- Styrelsen fungerar som ett kollegialt organ utan rätt för den enskilda styrelsemedlemmen att i den egenskapen besluta eller handla för bolaget. En arbetsfördelning sker dock vanligen inom styrelsen så att ordföranden får en ledande position, dessutom kan en del styrelsemedlemmar få särskilda uppgifter (t.ex. ett arbetsutskott tillsätts).

- Vanligen är styrelsemedlemmarna inte, såsom VD, kontinuerligt engagerade i bolaget utan deras medverkan inskränker sig till styrelsens sammanträden som hålls med relativt långa intervaller.
- VD bereder och verkställer i regel styrelsens beslut.
- I förhållande till överordnade organ – bolagsstämma och förvaltningsråd – handhar styrelsen beredning och verkställighet, oftast under medverkan av VD.

Enligt detta schema kan arbets- och maktfördelning inom bolagsledningen gestaltas mycket olika, ofta med VD som ledande kraft. Av särskild vikt är att understryka dels att envar inom bolagsledningen har en allmän *vårdplikt* (ABO s. 69), dels att en fördelning av arbetsuppgifter inom ledningen eller en delegering till lägre nivåer inte utesluter *övervakningsskyldighet* för dem som befriats från uppgifter.

Av betydelse för ansvaret är ytterligare en del skyldigheter som *personligen* åvilar envar inom bolagsledningen: tystnads- och lojalitetsplikt.

I det föregående har förutsatts att bolaget har VD. När detta inte är fallet – mindre bolag behöver inte ha VD (8:3) – kommer även den löpande förvaltningen, som hör till VD:s i lag bestämda uppgiftsområde (8:6), att vila på styrelsen. Uppgifter hörande till den löpande förvaltningen kan styrelsen anförtro anställda i bolaget. Men ledningen av förvaltningen i dess helhet och skyldigheten att övervaka anställda med ledningsuppgifter ankommer på styrelsen eller – i stöd av en intern arbetsfördelning – på medlemmar inom styrelsen. I praktiken betyder avsaknaden av VD en utvidgning av de uppgifter som normalt vilar på styrelsens medlemmar vilket kan leda till en motsvarande skärpning av ansvaret.

I det följande beaktas endast normalformen att *bolaget har VD*.

Även om styrelsen och VD tillsammans bildar bolagets ledning och rättsgrunden för deras ansvar i princip är densamma (15:1), måste å ena sidan styrelsemedlemmarna å andra sidan VD delvis bedömas olika. En separat behandling av styrelsemedlemmarnas och VD:s ansvar är därför i viss utsträckning motiverad.

III. Vid sidan av de i ABL och interna normer angivna organisatoriska elementen kan också *avtalsrättsliga* moment få relevans för ansvaret. VD:s och ibland även enskilda styrelsemedlemmars, t.ex. en arbetande styrelse-

ordförandes, uppgifter kompletteras genom avtal. Om en sådan medlem av bolagsledningen orsakar bolaget skada, kan detta också innebära brott mot avtalet vilket kan leda till en strängare bedömning av ansvaret. Därtill kommer att särskilt de styrelsemedlemmar, vilkas ställning reglerats genom avtal, har mera omfattande uppgifter än de vilka ABL förutsätter. Detta påverkar såväl bedömningen av om ansvar skall inträda som ansvarsfördelningen mellan flere ansvariga.

➤ I viss utsträckning kan man få ledning av regler och principer som gäller förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare även om det avtal som binder en medlem av bolagsledningen vid bolaget inte är ett arbetsavtal i egentlig mening (enligt ArbAvtL).

IV. När det gäller *styrelsemedlemmars ansvar* utgår man från styrelsens inre organisation, arbetssätt och uppgifter.

Ansvaret är, såsom tidigare framhållits, alltid individuellt. Den rättsliga grunden måste därför bedömas särskilt för sig för varje enskild styrelsemedlems del.

Den enskilda styrelsemedlemmens uppgifter härleds ur styrelsens. Då styrelsen fungerar kollektivt, dvs. genom beslut av medlemmarna, är dessas uppgift att *medverka* i fullgörandet av det som ankommer på styrelsen som helhet. En medlem är inte utan särskilt uppdrag behörig att handla för bolaget vid sidan om styrelsen eller i dess ställe. I den kollektiva aktiviteten ingår likväl också ett individuellt moment: varje medlem är vid behov skyldig att påyrka och ta del i erforderliga åtgärder samt tillse att styrelsens uppgifter blir riktigt fullgjorda. Han har både ett handlings- och ett övervakningsansvar.

I grunden för styrelsemedlems ansvar ingår också faktorer av mera personlig art. Styrelsens medlemmar kan sägas stå i förtroendeförhållande till bolaget. De skall verka i syfte att främja bolagets intressen vilket inte utesluter att de har att beakta även andra intressen som gör sig gällande i bolagets verksamhet. Förtroendeförhållandet innefattar också en tystnadsplikt, dvs. förbud att yppa omständigheter som kan orsaka bolaget ekonomisk skada (SL 38:3 m. 2, jfr ABL 9:12).

I princip har alla styrelsemedlemmar samma uppgifter. Detta gäller oberoende av vem som valt dem: ett bolagsorgan (bolagsstämma eller förvaltningsråd) eller en utanför bolaget stående instans (se 8:1 m. 2). Ställningen påverkas inte heller av att en styrelsemedlem är aktieägare. Självvald eller

framtvingad passivitet befriar inte utan vidare en medlem från uppgifter som följer av styrelseuppdraget. Organisatoriska åtgärder kan likväl i viss utsträckning försätta medlemmarna i olika ställning: ordförande utses, vissa uppgifter anförtros medlemmar med speciella kvalifikationer etc. Detta får betydelse för ansvarsfördelningen inom styrelsen (nedan s. 38).

Det ansvar varom nu är fråga gäller endast inom den ram som styrelseuppdraget anger. Utanför detta tillämpas andra skadestandsregler. Gränsen för handlande inom och utanför styrelsen påverkas även av arten och omfattningen av bolagets verksamhet (ovan s. 7).

Styrelsesuppleanter bedöms i princip på samma sätt som ordinarie medlemmar i den utsträckning de deltagit i styrelsens verksamhet. Ofta kommer suppleanternas ansvar att bedömas mildare på den grund att de inte förutsätts ha samma kännedom om bolagets förhållanden som övriga personer inom bolagsledningen. Detta gäller särskilt när en suppleant endast tillfälligt inträtt i styrelsen, t.ex. när en ordinarie medlem är jävig.

V. VD tillhör bolagsledningen men hans position är en annan än styrelsemedlemmarnas (ABO s. 78 f.). Han är underordnad styrelsen men har en egen kompetens (behörighet): den löpande förvaltningen. Denna utgör visserligen en del av förvaltningen i vidsträckt mening vilken ankommer på styrelsen. Men primärt ankommer den löpande förvaltningen på VD enligt uttrycklig föreskrift i lagen (8:6). VD:s behörighet är sålunda inte härledd ur styrelsens trots att VD skall handha sin förvaltning enligt styrelsens anvisningar och föreskrifter. Detta betyder att VD har det primära ansvaret för skada orsakad av fel eller försummelser inom den löpande förvaltningen, vilket ingalunda behöver utesluta ansvar även för styrelsens medlemmar.

VD:s ansvar påverkas ytterligare av bl.a. följande omständigheter:

- VD:s ställning och förhållande till styrelsen bedöms ofta – utöver det som lagen anger – genom ett avtal som kanske inte preciserar hans uppgifter eller ansvar men som likväl – genom att framhäva VD:s skyldigheter och ekonomiska förmåner – ger fakta av betydelse för ansvarsbedömningen. Ett skadeorsakande kan därför också ses som ett brott mot VD:s tjänsteavtal.

- VD presumeras ha en mera ingående kännedom om bolagets förhållanden och verksamhet (insider) och därför även bättre möjligheter än styrelsens medlemmar att förutse och bedöma följderna av sitt handlande. Detta betyder även att man med hänsyn till vårdplikten kan kräva mera av VD än av styrelsens medlemmar.—
- ABL:s organisationsmönster förutsätter att VD bereder de ärenden som styrelsen skall handlägga och att han verkställer styrelsens beslut. Detta betyder att VD:s ansvar kommer att utsträckas över gränsen för den löpande förvaltningen. Ofta är VD den pådrivande och dirigerande kraften i relation till styrelsen. Vidare förutsätts det råda ett förtroendeförhållande mellan styrelse och VD, vilket bl.a. betyder att styrelsens medlemmar, om inte särskilda omständigheter föranleder annat, bör kunna lita på VD:s beredning och det beslutsmaterial som VD förelägger styrelsen.
- VD är inte i denna egenskap medlem av ett kollegialt organ varför hans individuella ansvar framträder tydligare än styrelsemedlemmarnas. Därtill kommer att hans subordinationsförhållande till styrelsen kan påverka ansvaret, inte minst när VD handlat enligt styrelsens direktiv.
- VD är i motsats till styrelsens medlemmar kontinuerligt verksam i ledningen av bolaget och är vanligen avlönad enligt andra grunder än styrelsens medlemmar.

Det som här sagts om VD:s ställning, jämförd med den som styrelsens medlemmar intar, betyder att VD:s ansvar i många situationer måste bedömas annorlunda än enskilda styrelsemedlemmars. Såsom den egentliga företagsledaren har VD normalt en dominerande position både i fråga om yttre och inre förvaltning. Ansvaret måste anpassas härtill. Å andra sidan bör likväl understrykas att den egentliga grunden för VD:s ansvar är densamma som för styrelsens medlemmar. VD och styrelsen bildar tillsammans bolagets ledning vilket förutsätter en långtgående samverkan mellan dem låt vara att arbetsuppgifterna oftast är mycket olika. När man i ett konkret fall har att bedöma VD:s ansvar måste man utgående från VD:s av lagen förutsatta centrala ställning inom bolagets ledning beakta de mångahanda uppgifter och skyldigheter som de facto åvilar honom.

VD:s faktiska ställning kan variera mycket i olika bolag. Det är därför vanskligt att ge detaljerade regler för VD:s ansvar. Grundlinjerna är alltid desamma. Men i övrigt måste man i stor utsträckning beakta de faktiska förhållandena i respektive bolag, inte minst VD:s självständighet eller beroende i förhållande till styrelsen och maktfördelningen mellan styrelsen och VD.

En *VVD* (vice verkställande direktör) har, när han verkar i VD:s ställe, i princip samma ansvar som denne. Hans faktiska ledarställning kan likväl vara betydligt svagare och hans kännedom om bolagets aktuella problem avsevärt mindre. Detta förtjänar beaktas när förutsättningarna för ansvar prövas.

VD kan vara *medlem av styrelsen*. Det betyder att hans uppgifter och motsvarande ansvar vidgas. Det kan in casu vara svårt att skilja åt de två uppdragen. Vanligen är det inte heller nödvändigt. Bägge ansluter sig till ledningen av bolagets verksamhet. Om skada orsakats och culpa är för handen för VD, är det vanligen likgiltigt i vilken egenskap ansvar inträder. Det finns likväl fall i vilka man klart kan konstatera att antingen styrelse- eller VD-uppdraget inte fullgjorts riktigt: när VD röstat för ett skadeorsakande styrelsebeslut bedöms han som styrelsemedlem, när han försummat uppgifter inom den löpande förvaltningen är det fråga om ansvar som VD.

3. Culpa

I. En nödvändig förutsättning för ersättningsskyldighet är att en styrelsemedlem eller VD "uppsåtligen eller av vållande" orsakat bolaget skada (15:1). Det är sålunda inte tillräckligt att konstatera att en person inom bolagsledningen förfarit i strid med uppgifter som ankommer på honom. Uppsåtligt eller vårdslöst handlande eller underlåtande måste föreligga.

Culparegeln som grund för styrelsemedlemmars och VD:s ansvar betyder:

- Ansvaret bygger på en central princip i det allmänna skadeståndsrättsliga systemet och måste bedömas med utgångspunkt häri. Detta utesluter självfallet inte att man beaktar de speciella förhållanden som är för handen i aktiebolag i allmänhet eller i det bolag där skadan uppkommit.
- Ansvaret är inte objektivt (strikt) och inte ett principalansvar (ansvar för fel och försummelser av personer i bolagets tjänst). I den mån

ett principalansvar aktualiseras vilar detta på bolaget och inte på personer inom bolagets ledning.

- I culpa innefattas både uppsåt och vårdslöshet, både handlande och underlåtande (försummelse). För ansvar räcker lindrigt vållande (culpa levis, oaktsamhet).

Culparegeln bildar stommen i det interna ansvarssystemet, grundlinjen enligt vilken konkreta ansvarsfrågor skall lösas utgående från det som ovan sagts om bolagsledningens ställning och uppgifter. Så långt är läget klart. Svårigheterna möter när culparegeln skall tillämpas i konkreta situationer. Bedömningen måste vara förankrad i de faktiska förhållandena. Därför kan man svårligen utforma entydiga och undantagslösa föreskrifter. I det följande anges några vägledande synpunkter.

II. Culpabedömningen är i princip *objektiv*: åtminstone i första hand ser man bort från faktorer som har anknytning till den person vars ansvar är aktuellt. Det gäller att klarlägga vilken grad av omsorg, skicklighet och förutseende som man rimligen kan och bör fordra av en person som skall vara verksam i ledningen för ett bolag (företag) med den verksamhet, storlek och struktur som det ifrågavarande bolaget har. Man beaktar även vad som är förenligt med god och skälig praxis inom det ifrågavarande bolaget eller inom likartade företag. På det sättet försöker man forma en måttstock med vilken det aktuella skadeorsakandet kan mätas. Jämförelsen avser att i det konkreta fallet ge svar på frågan: culpa eller inte.

III. Också i en objektiv culpabedömning måste det finnas utrymme för *subjektiva* faktorer.

I en bolagsstyrelse kan ingå medlemmar som inte i alla avseenden är tillräckligt kvalificerade för uppdraget. Man har t.ex. valt in personer med inriktning på ideell verksamhet eller personer som på grund av namn och socialt anseende väntas tillföra bolaget goodwill. Sådana medlemmar har inte alltid förmåga att bedöma ekonomiska, administrativa eller rättsliga faktorer av betydelse för verksamheten.

Utgångspunkt för resonemanget är att bristande sakkunskap eller avsaknad av andra kvalifikationer inte utesluter eller minskar det ansvar som enligt lag vilar på styrelsens medlemmar. Den som inte förmår fullgöra det mottagna

uppdraget får själv stå för följderna. Det är inte skäligt att övervältra ansvaret på övriga medlemmar av bolagsledningen.

Det vore likväl verklighetsfrämmande att schematiskt hålla fast vid denna ståndpunkt. Varje bolag bör ha en viss frihet att till styrelsen utse personer med olika kompetens och intresseinriktning. Det kan vara en fördel att i styrelsen inte bara ingår "professionella" element utan att där också finns personer med anknytning till offentliga myndigheter, samhällsverksamhet, vetenskaplig forskning etc. Det är också rimligt att ett bolag, som självt valt sina styrelsemedlemmar och som förutsätts känna deras kvalifikationer, åtminstone delvis bär den ekonomiska risk som kan följa av att någon av medlemmarna saknar nödig sakkunskap och erfarenhet. Man bör därför kunna ta viss hänsyn till personliga kvalifikationer.

En gräns måste likväl dras. Varje medlem är ansvarig för att styrelseuppdragets elementära uppgifter fullgörs. Ingen bör befrias från ansvar på den grund att han inte var medveten om eller inte förstod vilka uppgifter som enligt bestämmelser i lag eller bolagsordning åvilar styrelsen. Däremot kan t.ex. bristande insikter i ekonomiförvaltning beaktas vid culpabedömningen eller vid jämkning av skadeståndet. Huvudansvaret läggs på dem som med sina insikter och erfarenheter kunnat och bort förutse följderna av ett handlande.

Ett strängare ansvar kan ifrågakomma för styrelsemedlemmar som är "professionella" eller experter inom ett specialområde. Övriga medlemmar, som bör kunna lita på expertisens utredningar och förslag, kan sällan anses ha culpa när det gäller fel och försummelser inom de sakkunnigas specialområden.

IV. Det är möjligt att en styrelsemedlem väljer att vara *passiv* inom styrelsen: han deltar sällan i styrelsens sammanträden eller endast i behandling av ärenden av viss typ, han underlåter att ta del av nödvändigt beslutsmaterial eller att kräva erforderlig information om bolagets ekonomi, organisation etc. Orsakerna kan vara många: brist på tid, krafter eller intresse, känsla av oförmåga att bedöma frågor som behandlas, en inställning att arvodet är viktigare än arbetet etc. Hur påverkas culpabedömningen av sådan passivitet?

Alla styrelsemedlemmar har i princip samma ställning. Den enskilda medlemmen har inte rätt att begränsa sin verksamhet inom styrelsen. Därför kan passivitet från hans sida innefatta culpa åtminstone i det avseendet att han

försummat att följa med och övervaka bolagsledningens beslut och åtgärder. I den mån passiviteten möjliggjort eller bidragit till uppkomsten av skada kan den försumliga styrelsemedlemmen bli ansvarig vid sidan av de aktivt agerande personerna inom bolagsledningen.

Det förekommer att en styrelsemedlem av de övriga inom styrelsen ställs på sidan om styrelsearbetet: han kallas inte till styrelsens sammanträden (i strid med 8:9 m. 1), han får inte tillgång till beslutsmaterial eller annan information, avgörandena fattas utanför styrelsen med en formell anteckning i protokollet i efterhand etc. En sådan "utfrysning" skapar ett läge i vilket den passiverade styrelsemedlemmen knappast kan påbörjas culpa. Möjligen kan det läggas honom till last att han funnit sig i det rådande tillståndet utan att effektivt reagera, t.ex. genom att kräva anteckning i styrelsens protokoll eller göra anmälan till bolagsstämman eller förvaltningsrådet.

V. Storleken av styrelsemedlems *arvode* kan ha viss betydelse för culpabedömningen.

Den som mottagit ett styrelseuppdrag är på grund härav skyldig att fullgöra därmed förenade uppgifter. Arvodet kan likväl i viss mån betraktas som en måttstock med vilken man mäter medlemmarnas arbete och därmed indirekt deras ansvar. Om arvoden är olika, kan man förmoda att avsikten varit att genomföra en arbetsfördelning: högre arvode förutsätter större arbetsinsats. Om skada orsakats av försumlighet eller felaktiga åtgärder, kan bedömningen vara strängare när styrelseuppdraget är högt arvoderat. Har beslut fattats i strid med lag eller bolagsordning vilar ansvaret på envar som kunnat och bort inse detta, oberoende av arvodets storlek.

Vid jämkning av skadeståndet samt fördelning av skadeståndsansvaret mellan flera styrelsemedlemmar (15:4) kan olikheter i arvoden beaktas.

För VD:s ansvar är arvodets storlek irrelevant om inte alldeles speciella skäl är för handen.

VI. En styrelsemedlem kan i stöd av föreskrift i bolagsordningen ha utsetts eller nominerats av någon *utomstående*: fackorganisation, ideell förening, offentlig myndighet etc. Han framträder då mera eller mindre utpräglat som företrädare för en grupp eller för vissa intressen. Val av arbetstagarmedlemmar i företags styrelser har främst motiverats med strävanden att ge de anställda dels insyn i företaget dels inflytande över dess ledning.

För medlemmar med sådan yttre förankring kan lojalitetskonflikter uppkomma i det praktiska arbetet på grund av intressebaserade konflikter mellan bolaget och den utomstående "huvudmannen". Det vore verklighetsfrämmande att se bort från denna problematik.

Alla styrelsemedlemmar är i princip skyldiga att handla i överensstämmelse med lag och interna normer. En medlem får inte i strid med dessa följa direktiv från dem han företräder. I förhållande till dessa har han, trots sin rätt att ge information, samma tystnadsplikt som övriga medlemmar. Överträdelse betyder culpa. En culpabedomning till en medlems förmån är likväl möjlig med avseende på beslut och åtgärder som, utan att strida mot någon konkret föreskrift, orsakat förlust. En styrelsemedlems strävan att tillgodose intressen hos dem som han representerar är i och för sig godtagbar. En utomstående grupps fördel behöver inte alltid vika för bolagets ekonomiska intressen. Sålunda kan det vara försvarligt att ett företag fullgör sociala förpliktelser trots att detta orsakar förluster, t.ex. bibehåller arbetsplatser. Däremot kan culpa anses vara för handen om en styrelsemedlem orsakat skada genom att otillbörligt främja sin "huvudmans" intressen i strid med bolagets fördel.

VII. Intressekonflikter kan uppkomma när en styrelsemedlem själv är eller representerar en *aktieägare*, t.ex. en majoritetsaktieägare.

Det har ansetts att en aktieägare vid bolagsstämma i viss utsträckning får driva egna ekonomiska intressen i bolaget (ovan s. 12). I sin egenskap av styrelsemedlem intar aktieägaren eller hans företrädare däremot en annan position. Skyldigheter och ansvar ändras inte av att han är aktieägare. Det gäller att hålla en gräns mellan ställning som aktieägare och som styrelsemedlem.

Olika aktieägare kan ha olika intressen. Styrelsen skall i princip vara en objektiv instans vilken så långt som möjligt skall tillgodose olika intressen som gör sig gällande i verksamheten (ABO s. 10-13). Likhetsprincipen är ett uttryck härför. När en styrelsemedlem i konfliktsituationer har egna intressen att bevaka, tillämpar man gällande jävsbestämmelser (8:10). Ett åsidosättande av dem betyder culpa. Utanför jävsfallen kan man inte helt frångå en styrelsemedlem rätten att i avgöranden inom bolagsledningen agera till egen fördel. Han kan likväl bli ansvarig när han otillbörligt främjat egna intressen på bolagets bekostnad.

Det som här sagts om styrelsemedlems egenskap av aktieägare eller beroende av en aktieägare gäller i tillämpliga delar VD. Man bör dock särskilt

betona VD:s självständiga position inom området för den löpande förvaltningen med den företagsledande uppgift som är förknippad härmed. Hos VD förutsätter man större oberoende än hos en enskild styrelsemedlem.

I *enmansbolag* är aktieägarmotsättningarna eliminerade. Bolaget framträder som en specifik form för ägarens företagsverksamhet, bolagets intresse är i princip även aktieägarens. Här förefinns likväl faran att aktieägaren, genom sin verksamhet i bolagets ledning eller genom att utöva påtryckning på styrelsemedlemmar eller VD, till sin privata förmögenhet eller till tredje man överför bolaget tillhöriga medel i sådan utsträckning att bolaget inte längre kan betala sina skulder. Aktieägaren, som ensam beslutar vid bolagsstämma, är knappast beredd att ställa bolagsledningen till ansvar och en aktieägarminoritet, som kunde väcka ersättningstalan (15:6), saknas i rena enmansbolag.

Om enmansbolaget försätts i konkurs, är det möjligt att konkursboet aktualiserar ett skadeståndsanspråk mot medlemmar av bolagsledningen, också mot aktieägaren om denne såsom styrelsemedlem eller VD otillbörligt tillgodosett sina ekonomiska intressen på bolagets bekostnad. Också när aktieägaren formellt stått utanför bolagsledningen kan han bli skadeståndsskyldig utgående från den faktiska medverkan till bolagsledningens åtgärder som hans påtryckning kan ha inneburit (jfr 15:3). Ansvarsfrågan kan även bli aktuell efter det aktierna överlåtits.

VIII. *VD:s culpa* bedöms objektivt enligt samma mönster som för styrelsens medlemmar. Måttstocken utformas med ledning av de uppgifter och den ställning som VD enligt lag, bolagsordning och ett eventuellt tjänsteavtal har. Man beaktar också vilken faktisk position som VD tillåtit inta i det ifrågasvarande bolaget samt praxis inom liknande företag.

Subjektiva faktorer av den art som i det föregående nämnts med avseende på styrelsemedlemmar har inte samma relevans när det gäller VD. Denne förutsätts ha de kvalifikationer som ledningen av det ifrågasvarande företaget förutsätter, han är fortgående verksam i ledningen av bolaget och han förväntas ha bättre möjligheter än styrelsens medlemmar att bedöma beslutade eller planerade åtgärders ändamålsenlighet och följder. Brister det i något av dessa avseenden ligger det nära att presumera culpa trots att man för en styrelsemedlem i en motsvarande situation kunde utesluta vållande. Man kan generellt konstatera att VD med hänsyn till sin ställning och sina uppgifter be-

döms relativt strängt när fråga blir om individuella faktorerers inverkan. Culpa-tröskeln är lägre.

Styrelsemedlemmar med särskilda uppdrag – *direktörer* etc. – likställs i stor omfattning med VD då fråga är om culpa. Inriktningen och omfattningen av deras speciella arbetsuppgifter måste självfallet beaktas. Mycket i deras verksamhet stannar likväl utanför det egentliga styrelseuppdraget. I den utsträckning detta är fallet gäller vanliga skadeståndsrättsliga regler, speciellt de som avser relationen arbetsgivare-arbetstagare.

4. Ansvarssituationer

I. Culparegeln – enligt formuleringen i 15:1 – anger inte i hurudana situationer och förhållanden eller på vilket sätt handlande eller underlåtenhet kan uppfattas som culpa. Det konstateras endast att ansvaret grundas på uppsåt eller vållande i fullgörandet av styrelsemedlemmars eller VD:s uppdrag. Lagens ram är sålunda mycket vid. Inom densamma ryms många olika slag av beslut, åtgärder och försummelser. I syfte att konkretisera culparegeln nämner jag i det följande några *typiska* ansvarssituationer. Huruvida culpa och sålunda förutsättningar för ansvar är för handen i dessa situationer och vem som har culpa avgörs likväl inte schematiskt utan med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.

Ett specialfall – olaga utdelning – nämns i 12:5 m. 2 som hänvisar till culpaförutsättningen enligt 15:1.

II. Ett beslut eller en åtgärd kan *strida mot en rättslig föreskrift* – lag (i vidsträckt mening), bolagsordning eller annan intern norm. Ett avgörande kan också avvika från ett in casu-beslut av ett organ inom bolaget – styrelsen åsidosätter ett beslut av bolagsstämman eller förvaltningsrådet, VD handlar mot styrelsens beslut.

Lag – främst ABL men också andra av myndighet utfärdade föreskrifter, t.ex. i skatte- och bokföringslagstiftningen – åvälver bolagsledningen skyldigheter eller normerar på annat sätt dess verksamhet. Man kan t.ex. nämna föreskrifter om uppgörande av bokslut eller förbud att åsidosätta aktieägars likställighet (8:14) eller att uppsäga arbetstagare (ArbAvtL 37 §). Åsidosättandet av en rättslig norm – oberoende av dess art – leder i princip till

ansvar för skada som därigenom orsakats. Man presumerar culpa i överensstämmelse med en allmän regel att man inte med rättslig verkan kan åberopa bristande kännedom om lagens innehåll.

Ofta ger lagen entydiga direktiv, t.ex. förbud att utdela annat än vinst eller skyldighet att avge skattedeklaration. I andra fall kan en föreskrift ge anledning till olika tolkningar eller det kan vara oklart om en åtgärd strider mot en rättsnorm, t.ex. en generalklausul. Med avvikelse från den allmänna principen kan en medlem av bolagsledningen undgå ansvar om han på grundvalen av omständigheter som var kända när ett beslut fattades eller en åtgärd vidtogs knappast haft möjlighet att inse den bristande överensstämmelsen med lag, t.ex. när det tolkningsalternativ som följts endast svårligen kan anses vara oriktigt. I sådana fall kan även personliga kvalifikationer beaktas.

Sett ur ansvarssynpunkt har *bolagsordningen* samma betydelse som ABL. Den som handlat i strid med bolagsordningen går inte fri från ansvar på den grund att han inte känt bolagsordningens innehåll. Det hör till varje styrelsemedlems, likaså VD:s skyldighet att ta del av och följa bolagsordningen. Detsamma gäller andra interna normer – reglementen etc. – i den mån det kan antas att vederbörande varit eller bort vara medveten om deras existens och innehåll.

Om ett beslut eller en åtgärd i strid med lag eller bolagsordning inte orsakat skada, kan andra sanktioner ifrågakomma – straff, befrielse från uppdrag inom bolagsledningen etc.

Styrelsen är skyldig att verkställa *bolagsstämman*s beslut. Underlåtenhet att göra detta kan vara ansvarsbetingande. Detta gäller inte beslut som strider mot lag eller bolagsordning och som därför prövas vara ogiltiga (8:14 m. 2). Verkställighet av ett rättsstridigt bolagsstämmobeslut innefattar culpa. Bolagsledningens skadeståndsansvar i detta avseende är en konsekvens av den ansvarsfördelning som följer av principerna för bolagets organisation. Den reservationen bör likväl göras att ett bolagsstämmobeslut som är klanderbart – och inte utgör en nullitet – får verkställas efter det rätten att klandra upphört (9:17). Tidigare verkställighet sker med risk för att ansvar kan inträda.

Ansvar kan vara en följd av att bolagsledningen *överskrider sin kompetens*, t.ex. fattar beslut eller vidtar åtgärder utanför området för bolagets i bolagsordningen angivna verksamhetsföremål.

Bolagsledningen kan i syfte att undvika förluster ha tillgripit åtgärder i strid med lag eller bolagsordningen. Detta sker på egen risk. Om skada trots allt uppkommer, är culpa för handen. Trots culpa kan ansvar likväl utebli om beslutande åtgärder uppenbarligen vidtagits för att avvärja eller minska en hotande förlust och sålunda i bolagets intresse.

III. Förvaltningen kan ha varit *vårdslös* eller *försumlig*: styrelsens medlemmar eller VD kan, utan att bryta mot någon särskild föreskrift, ha åsidosatt den vårdplikt som åvilar dem. När detta in casu konstaterats har vanligen även fastslagits att culpa är för handen. Det kan vara fråga om allmän vanskötsel av bolagets angelägenheter eller om vårdslöshet eller försummelse i en särskild angelägenhet, t.ex. ingående av förlustbringande avtal, försummelse att fullgöra avtal med skadeståndsskyldighet för bolaget som påföljd, underlåtenhet att kräva säkerhet för beviljad kredit eller att i konkurs bevaka bolagets fordringar etc.

För att vanskötseln skall uppfattas som ansvarsbetingande måste den ha nått den grad att man utan tvekan kan konstatera vårdslöshet eller försummelse. Enstaka avvikelser från vårdplikten måste man alltid räkna med i ett bolags verksamhet. Relevant är även den omständigheten huruvida bolagsstämman varit medveten om hur företagsverksamheten sköts. Underlåtenhet från bolagsstämmans (aktieägarnas) sida att i tid inskrida, t.ex. genom utbyte av styrelse, kan vid en efterföljande ansvarighetsbedömning komma att eliminera eller minska bolagsledningens culpa.

Till styrelsens elementära uppgifter hör att *övervaka* bolagets verksamhet. I större bolag sträcker sig kontrolluppgiften huvudsakligen blott till nivån närmast under styrelsen. Övervakningen innefattar även en skyldighet att inskrida mot åtgärder och försummelser som orsakat eller hotar orsaka skada.

Den övervakande funktionen tar sikte på såväl laglighet som ändamålsenlighet. Den ansluter sig nära till styrelsens uppgift att sörja för en ändamålsenlig organisation (8:6 m. 1). I denna innefattas även en effektiv intern kontroll. När en sådan skapats är medlemmarna i styrelsen berättigade att lita på att den fungerar ifall inte särskilda omständigheter föranleder ökad verksamhet.

När fel eller missbruk kommit till en styrelsemedlems kännedom skärps hans övervakningsskyldighet. Underlåtenhet att föra ärendet till styrelsen eller att vidta andra åtgärder kan vara ansvarsgrundande. Om däremot någon

rimlig grund för misstanke om fel eller försummelser inte är för handen, kan det vanligen inte bli fråga om ansvar för styrelsemedlemmar som utgående från och i förlitan på den information som de erhållit vid styrelsens sammanträden inte funnit anledning att vidta särskilda åtgärder.

Försumlighet kan framträda däri att styrelsen underlåter att sammankalla bolagsstämma när bolagets intresse så kräver. Ansvar kan också grundas på att styrelsen vid behandlingen av ärenden vid bolagsstämma lämnat *oriktiga* eller *bristfälliga uppgifter* och därigenom uppsåtligen eller av vållande medverkat till beslut som orsakat skada.

Det som här sagts om styrelsemedlems vårdslöshet eller försumlighet har relevans även i fråga om *VD*. För hans del kan skadesituationer dessutom uppkomma när han försummat att övervaka personer verksamma inom den löpande förvaltningen eller underlåtit att leda och övervaka lägre instanser till vilka *VD* delegerat uppgifter.

I allt detta framträder *vårdplikten* – styrelsemedlemmarnas och *VD:s* – som en allmän bedömningsfaktor när frågan om culpa skall avgöras.

IV. Kan ansvar grundas på att beslut eller åtgärder, som är tillåtna, *inte är ändamålsenliga*?

I princip besvaras frågan nekande. Styrelsen och *VD* är självständiga när de handlar inom den gräns som anges av föremålet för bolagets verksamhet. Å andra sidan framträder bolagsledningens allmänna skyldighet att förfara så att bolagets ekonomiska intressen inte åsidosätts (vårdplikt). Ändamålsenlighetskriteriet är därför inte irrelevant när förutsättningarna för ansvar bedöms.

Ibland vidtas dispositioner om vilka man vet att de kommer att orsaka förlust utan att man kan räkna med ekonomiska förmåner i utbyte, åtminstone inte på kort sikt. Många sådana åtgärder faller inom normal verksamhet. Dispositioner kan inte alltid bedömas separat. De måste ses som led i hela den verksamhet som bolaget bedriver. Ekonomisk verksamhet, som alltid innebär risktagande, måste ganska långt beakta realiteter inom samhället och näringslivet, t.ex. med avseende på sysselsättning och regionalpolitik. Ur den synpunkten kan åtgärder som orsakat förluster anses försvarliga eller t.o.m. nödvändiga. Förlustkriteriet är inte ensamt avgörande för ansvarsfrågan.

Bolagsledningens beräkningar och åtgärder kan slå fel, ge förlustresultat där man räknat med vinst. Ansvar för sådana "felspekulationer" inträder

endast om man kan påvisa vårdslöshet eller försumlighet, t.ex. i planering eller annan beredning. Oskicklighet, bristande erfarenhet och ineffektivitet kan ibland, ehuru ingalunda alltid, uppfattas som culpa.

Ett ansvar ligger nära då en disposition, som orsakat bolaget förlust, gynnat någon inom bolagsledningen, en person som står ledningen nära eller ett företag vari en medlem har ett väsentligt ekonomiskt intresse. När sådana intressekonflikter är för handen bör bolagsledningen iaktta särskild omsorg och försiktighet.

Ändamålsenlighetskriteriet får relevans även när skada orsakats som en följd av bristfälligheter i bolagets organisation. Enligt ABL 8:6 m. 1 skall styrelsen sörja för att bolagets verksamhet är *ändamålsenligt organiserad* (ABO s. 79). VD:s aktiva medverkan är nödvändig.

Kravet på en ändamålsenlig organisation bestäms väsentligen av verksamhetens art och omfattning. Den uppgift som i detta avseende lagts på styrelsen är speciellt viktig när medlemmarna inte tar del i den kontinuerliga utövningen av verksamheten utan endast sammanträder med relativt långa intervaller. Påtaglig försummelse att skapa och upprätthålla en väl fungerande organisation, att sörja för en effektiv intern kontroll eller att till centrala poster utse personer med tillräckliga kvalifikationer för uppdraget kan komma att uppfattas som culpa och sålunda medföra ansvar för styrelsens medlemmar och möjligen även för VD när sådana försummelser möjliggjort eller bidragit till att skada uppkommit.

V. Av det förtroendeförhållande i vilket styrelsens medlemmar och VD står till bolaget följer vissa *individuella skyldigheter*: i detta sammanhang främst tystnadsplikt och skyldighet att avhålla sig från konkurrerande verksamhet till skada för bolaget. Medlemmar av bolagsledningen, som bryter mot en sådan skyldighet, kan bli ansvariga för den skada som därigenom orsakas bolaget. Härvid är det egentligen inte fråga om verksamhet inom bolagsledningen utan om ett åsidosättande av individuella förpliktelser låt vara att dessa är betingade av medlemskapet i bolagsledningen. Andra sanktioner än skadestånd kan ofta vara lämpligare i dessa situationer, främst skiljande från uppdrag som styrelsemedlem eller VD.

5. Ansvarsfördelning

I. Det legala organisationsmönstret för bolagets ledning bygger på två principer som delvis står i strid med varandra. Dels handhar styrelsen och VD *gemensamt* bolagets förvaltning, både den inre och den yttre. Dels förekommer en *uppgiftsfördelning* med olika tyngdpunkter: styrelsen handhar den överordnade, VD den löpande förvaltningen. Dessa två element, som i relation till varandra kan ha mycket olika styrka i olika bolag, måste ställas vid sidan av varandra i en konkret ansvarsbedömning. Det centrala problemet är: hur påverkas ansvaret av en fördelning av uppgifter inom bolagsledningen?

Fördelning av ledande uppgifter förekommer i varje aktiebolag. Densamma kan grunda sig på lag eller bolagsordning eller på beslut av överordnat organ – bolagsstämma eller förvaltningsråd – eller av styrelsen. Den kan också uppstå oberoende härav genom faktisk reglering och stadgad praxis.

Uppgifter kan fördelas i olika riktningar: inom styrelsen, nedåt genom överföring av uppgifter från styrelsen till VD eller genom delegering från VD till underordnade instanser, eller uppåt sålunda att ett förvaltningsråd tillsätts mellan styrelsen och bolagsstämman.

Man kan dra en allmän *riktlinje*: en uppgiftsfördelning, som har en särskild rättslig grund (lag, intern norm) eller som annars genomförts och kan anses tillåten (faktisk fördelning), leder till en motsvarande delning av ansvaret. Uppgifter och ansvar bör rimligen täcka varandra. Härtill bör fogas: den som befriats från uppgifter inom ledningen har trots befrielsen en skyldighet att övervaka hur dessa uppgifter fullgörs.

II. Utgående från den här skisserade bakgrunden behandlas i det följande några *typfall* som belyser inriktningen av ansvarsfördelningen.

a. Ansvar för beslut av styrelsen.

Arbetet inom styrelsen innebär en *samverkan*: styrelsens medlemmar agerar gemensamt genom att fatta beslut vid sammanträden. Den enskilda styrelsemedlemmen kan inte i den egenskapen besluta eller handla för bolaget, härför behövs en särskild grund, t.ex. ett bemyndigande från styrelsens sida. Dessutom är VD engagerad i styrelsens arbete, det är vanligen han som bereder

ärendena och verkställer besluten. I styrelsearbetet förekommer således en samverkan i två riktningar: mellan styrelsens medlemmar inbördes samt i relationen styrelse-VD.

Frågan om ansvar för beslut av styrelsen bör bedömas utgående härifrån.

En styrelsemedlem som *medverkat* till ett beslut av styrelsen ansvarar i princip för beslutets följder. Denna medverkan kan framträda på olika sätt: medlemmen har röstat för beslutet vid styrelsens sammanträde, han har på förhand tillkännagivit sin anslutning till ett konkret förslag eller han har efteråt uttryckligt eller konkludent godkänt ett beslut.

Trots medverkan till ett styrelsebeslut kan det bli fråga om befrielse från ansvar på den grund att culpa måhända inte kan påvisas. Det är möjligt att det material som förelagts styrelsen varit felaktigt, ofullständigt eller missvisande på ett sådant sätt att beslutsfattarna inte insett eller bort inse att beslutet är rättsstridigt eller att skada kan inträda till följd av beslutet. Envar medlem är visserligen skyldig att med omsorg undersöka och bedöma beslutsmaterialets riktighet och tillräcklighet. Han kan i den meningen ha culpa. Å andra sidan är det möjligt att en medlem inte haft anledning att ifrågasätta beredningens saklighet eller tillförlitlighet eller att han inte kunnat erhålla kompletterande beslutsmaterial. Om han inte bort inse förefintliga fel eller brister, saknas culpa. Härvid kan man beakta subjektiva faktorer hos styrelsens medlemmar, t.ex. bristande kännedom om tekniska eller kommersiella frågor.

Kan en styrelsemedlem bli ansvarig för ett beslut som han *motsatt sig*?

Den som röstat mot ett förslag har därmed fritagit sig från ansvar. Det nödvändiga orsakssammanhanget saknas. Härvid är det vanligen inte tillfyllest att en styrelsemedlem uttalat sig mot den lösning som styrelsen stannat för. Han bör rösta mot beslutet för att kunna frita sig. Reservation till protokollet behövs inte men är ur bevissynpunkt viktig.

Det sagda gäller också när en medlem nedlagt sin röst eller varit frånvarande när beslutet fattades. Han har inte då medverkat till beslutet. Styrelsemedlems frånvaro är ansvarsbefriande även i de fall att han inte haft giltig anledning att vara borta från styrelsens sammanträde. Beroende på de faktiska omständigheterna kan en frånvaro likväl uppfattas som ett åsidosättande av skyldigheten att ta del i styrelsearbetet eller att övervaka styrelsens verksamhet. I speciella fall är det möjligt att en styrelsemedlem, som uppenbarligen försummat sina skyldigheter och uppgifter i styrelsens arbete, kan anses

ha culpa och sålunda göras ansvarig för följderna av sin underlåtenhet. Detsamma kan möjligen vara fallet om en frånvarande medlem underlåtit att i efterhand informera sig om ett viktigt styrelsebeslut och vid behov reagera mot detta.

Den som enligt det som här sagts inte är ansvarig för ett styrelsebeslut kan på grund av *särskild medverkan* bli skadeståndsskyldig. Det är möjligt att som ansvarsgrund betrakta att en styrelsemedlem med utnyttjande av sin ställning, t.ex. som dominerande aktieägare, genom övertalning eller påtryckning förmått styrelsemajoriteten att fatta ett beslut men själv avhållit sig från att ta del i det formella beslutsfattandet.

En medverkan kan också bestå däri att en styrelsemedlem, som kanske varit frånvarande när ett beslut fattats, deltar i verkställandet av beslutet. Härvid gäller ABL:s princip (8:14 m. 2) att medlem av bolagsledningen inte får efterkomma ett organbeslut vilket är ogiltigt såsom stridande mot ABL eller bolagsordningen. Beträffande avgöranden av stor betydelse för bolaget kan det, beroende på omständigheterna, möjligen läggas en medlem till last att han inte vidtagit åtgärder för att hindra verkställighet.

Som bas för ansvarsbedömningen lägger man den situation som var för handen när styrelsebeslutet fattades. Om skada uppkommer till följd av omständigheter som rimligen inte bort förutses när beslutet gjordes, uteblir ansvar. Ifall det, när ett styrelsebeslut skall verkställas, framgår att bolaget kan orsakas skada till följd av ändrade förhållanden eller omständigheter som inte var kända när beslutet fattades, bör styrelsen beredas tillfälle att på nytt behandla ärendet. De som utan sådan prövning från styrelsens sida verkställer beslutet kan bli ansvariga.

b. Kan VD bli ansvarig för skada orsakad av ett styrelsebeslut?

Formellt står VD utanför styrelsen – förutsatt att han inte är styrelsemedlem. Han deltar inte i beslutsfattandet och kan därför inte bli ansvarig på samma grund som de styrelsemedlemmar vilka står bakom beslutet.

Detta behöver ingalunda betyda att VD går fri från ansvar. Hans ansvar för skada orsakad av ett styrelsebeslut är, med hänsyn till omständigheterna in casu, beroende på om och hur hans åtgärder och ställningstaganden påverkat beslutet och på graden av hans inflytande och auktoritet. När man beaktar

VD:s roll i det avseendet kan man ofta konstatera att VD intar en så dominerande position inom bolagsledningen att hans ord och åsikter i mycket bestämmer styrelsens beslut. I sådana situationer vore det knappast riktigt att knyta ansvaret blott till den formella omständigheten att endast styrelsens medlemmar fattat beslutet. Å andra sidan förekommer det fall då VD intar en i förhållande till styrelsen eller till enskilda styrelsemedlemmar så beroende eller underordnad ställning att hans faktiska inflytande på styrelsebesluten är svagt.

Vanligen *bereder* VD de ärenden som styrelsen behandlar. Fel, brister eller ensidighet i beslutsmaterialet kan de facto betyda att styrelsen fattat beslut på felaktiga premisser och att ansvar därför bör läggas på VD. Dessamma kan gälla om VD genom sin beredning påverkat styrelsen på ett sådant sätt och i den omfattning att han haft en avgörande roll i beslutsprocessen. Den omständigheten att VD berett ett styrelseärende utgör likväl inte i och för sig en tillräcklig ansvarsgrund.

VD:s medverkan kan bestå däri att han *verkställer* ett styrelsebeslut – en åtgärd som normalt ankommer på honom. Om beslutet strider mot ABL eller bolagsordningen och på den grund är ogiltigt (8:14 m. 2), blir VD ansvarig. Också i andra fall kan ansvar inträda, t.ex. när VD verkställt styrelsebeslut som strider mot skattelag eller som anses vara ansvarsbetingande på den grund att de såsom uppenbart oändamålsenliga orsakat bolaget förluster (ovan s. 31).

När det för VD finns en ansvarsgrund kommer han att ansvara jämte styrelsens medlemmar eller någon av dem, t.ex. styrelsens ordförande. Man kan likväl tänka sig situationer i vilka VD ensam är ansvarig, t.ex. när han vilselett styrelsen på ett sådant sätt att dess medlemmar inte kan anses ha culpa. I förhållande till styrelsen har VD en långtgående informationsskyldighet både när det gäller enskilda ärenden som styrelsen handlägger och när fråga är om bolagets ställning och förhållanden i allmänhet. Ett åsidosättande av informationsskyldigheten kan ha varit orsak till att styrelsen fattat ett skadeorsakande beslut. I sådana fall är ansvar för VD närliggande.

c. Löpande förvaltning.

Frågan om ansvarsfördelningen mellan styrelsen och VD – bortsett från de i föregående punkt nämnda fallen – följer principiellt lagens organisations-

mönster: styrelsen och VD handhar tillsammans bolagets förvaltning med tyngdpunkt för styrelsen i den överordnade ledningen och för VD i den löpande förvaltningen. Denna princip bildar bakgrunden till ansvarsfördelningen beträffande åtgärder inom den löpande förvaltningen men ger sällan ett klart utslag in casu.

Generellt kan man säga att VD, under förutsättning att culpa från hans sida är för handen, svarar för skada uppkommen genom beslut, åtgärder eller försummelser inom den löpande förvaltningen som enligt ABL hör till VD:s "ansvarsområde". Styrelsen står på sidan. Detta gäller likväl inte undantagslöst.

Styrelsen kan på olika sätt gripa in i eller påverka den löpande förvaltningen: styrelsen kan själv besluta om åtgärder inom denna förvaltningssektor, ge VD anvisningar i konkreta fall och meddela mera allmänna föreskrifter. För följderna av sådana dispositioner från styrelsens sida svarar de styrelsemedlemmar för vilka culpa är för handen, vanligen jämte VD. Ju starkare styrelsen ingriper i den löpande förvaltningen desto mera omfattande blir basen för styrelsemedlemmarnas ansvar. Därtill kommer att styrelsen i förhållande till VD har en övervakningsskyldighet och att styrelsen enligt ABL:s uttryckliga stadgande har att sörja för att bolagets verksamhet är ändamålsenligt organiserad och att tillsynen över bokföringen och medelsförvaltningen är ordnad på ett ändamålsenligt sätt (8:6). Från dessa skyldigheter, som griper in i VD:s verksamhetsområde, kan styrelsen inte frigöra sig. Brister och försummelser kan, beroende på omständigheterna in casu, uppfattas som culpa hos alla eller vissa styrelsemedlemmar.

Beträffande VD bör det förbehållet göras att det inte – särskilt inte i större bolag – är möjligt för VD att handha den löpande förvaltningen i dess helhet. Det måste ofta ske en decentralisering och delegering så att VD:s andel i den löpande förvaltningen begränsas till en överordnad ledningsfunktion. En ändamålsenlig organisation kräver ofta detta. Det betyder även att VD:s ansvar begränsas så att skada uppkommen genom åtgärder eller försummelser på lägre nivåer inte utan särskilda skäl kan tillräknas VD som culpa. VD har likväl under alla omständigheter en organiserande, dirigerande och övervakande funktion vars åsidosättande kan medföra ansvar.

Beträffande VD kan allmänt sägas att han oftast är den centrala personen inom bolagets ledning. Av hans aktivitet och förmåga är verksamhetens resultat i stor utsträckning beroende. Han förutsätts ha ingående kännedom

om organisationen och verksamheten på olika nivåer och sålunda bättre möjligheter än andra att bedöma följderna av beslut, åtgärder och försummelser inom den löpande förvaltningen. VD:s ansvar kommer därför att i allmänhet bedömas strängare än styrelsemedlemmarnas åtminstone i den meningen att det ofta blir så att han, men inte övriga personer inom bolagsledningen, konstateras ha culpa. I samma riktning verkar den omständigheten att VD står i avtalsförhållande (tjänsteförhållande) till bolaget.

d. Uppgiftsfördelning inom styrelsen.

Styrelsen kan inom sig genomföra en arbetsfördelning med återverkan på ansvaret.

Styrelsen skall ha en *ordförande* som i första hand har "tekniska" uppgifter – sammankallar styrelsen, leder förhandlingarna etc. – men som i praktiken vanligen även har ledande och rådgivande uppgifter inom bolagsledningen (ABO s. 64 f.). Detta betyder de facto att ordföranden har ett strängare ansvar än övriga styrelsemedlemmar både när det gäller beslut av styrelsen och när en försummad övervakning från styrelsens sida möjliggjort en skada. Culpabedömningen för ordförandens del måste bygga på den faktiska ställning han intar i bolagets ledning vare sig hans position grundar sig på uttryckligt uppdrag av styrelsen, på praxis eller på ett dominerande personligt inflytande. I dessa avseenden kan styrelseordförandenas uppgifter, maktställning och möjligheter att påverka variera mycket i olika bolag.

Ordförandens uppgifter och ansvar accentueras när han i stöd av ett organbeslut och vanligen mot särskild ersättning fungerar som aktiv ledare eller som medlem av en ledningsgrupp – *arbetande styrelseordförande* (ABO s. 86-88). Ansvarsbedömningen är i dessa fall strängare i överensstämmelse med den måttstock som gäller för VD. Detta är naturligt särskilt till den del den arbetande styrelseordförandens uppgifter är överförda från VD:s kompetenssfär.

När ordföranden handlat i strid med eller försummat här nämnda uppgifter och skyldigheter är han ansvarig framom övriga medlemmar av styrelsen.

En ansvarsfördelning förekommer även så att *styrelsen fördelar uppgifter* inom sig: ålägger en styrelsemedlem uppgifter på ett specialområde som han behärskar eller inom en sektor som han har tid att ägna sig åt, tillsätter ett

arbetsutskott för beredning och eventuellt för beslutsfattande i vissa slag av ärenden etc. Sådana regleringar kan vara motiverade utgående från praktiska behov och från styrelsens skyldighet att sörja för en ändamålsenlig organisation av verksamheten (ABO s. 88 f.). De styrelsemedlemmar som erhållit specialuppgifter bedöms med avseende på åtgärder eller försummelser inom dessa strängare än övriga medlemmar. För de senare skärps övervaknings-skyldigheten, vars åsidosättande lätt kan uppfattas som culpa.

Styrelsen kan helt eller delvis bestå av "arbetande" medlemmar – *direktörer* – med en arbetsfördelning genomförd enligt särskilda beslut. Situationen kan uppfattas så att envar medlem handhar sin sektor av förvaltningen (teknisk, administrativ, finansiell etc.) varvid den koordinerande och allmänt ledande verksamheten ankommer på dem gemensamt – jämte VD om han inte hör till styrelsen – eller på styrelsens ordförande. Beroende på de faktiska förhållandena bedöms sådana styrelsemedlemmar, utgående från de uppgifter som tilldelats dem, enligt den strängare måttstock som gäller VD. En arbetande medlems ansvar måste dessutom bedömas med beaktande av det tjänsteförhållande (avtalsförhållande) i vilket han står till bolaget. Reglerna om hans bolagsrättsliga ansvar kompletteras därför av normer som gäller avtalsrättsliga förhållanden.

En inom styrelsen genomförd arbetsfördelning – vilken grund och innebörd den än har – rubbar inte den övervakningsskyldighet som vilar dels på styrelsen som helhet dels på de enskilda medlemmarna. Envar av dessa kan bli ansvarig när övervakningen varit bristfällig, ifall skadan kunde ha hindrats genom en kontroll som med hänsyn till verksamhetens art och omfattning motsvarar rimliga krav. Här gäller likväl att en styrelsemedlem bör kunna lita på en intern kontroll som organiserats rationellt. En med avseende på övervakningen passiv medlem kan bli ansvarig vid sidan av dem som genom sina åtgärder orsakat skadan.

Övervakningen och därav föranledda åtgärder grundas närmast på den information som styrelsen kontinuerligt får av VD och av andra inom den löpande förvaltningen eller i särskilda uppdrag engagerade personer inom eller utanför styrelsen. Detta är likväl inte alltid tillräckligt. I synnerhet när verksamheten präglats av ekonomiska eller andra svårigheter kan medlemmarna, oberoende av en uppgiftsfördelning, anses ha både skyldighet och rätt att kräva sådan allsidig information som ett beslutsfattande i rådande förhållanden förutsätter.

e. Rättsstridig uppgiftsfördelning

En fördelning av arbetsuppgifter mellan styrelsen och VD eller inom styrelsen kan ske på ett sätt som strider mot lag eller bolagsordning (ABO s. 138 f.).

Dels kan styrelsen eller en dominerande styrelsemedlem – t.ex. ordföranden eller den som innehar aktiemajoriteten – *åsidosätta VD* så att dennes självständighet som företagsledare och handhavare av den löpande förvaltningen otillbörligt begränsas, möjligen ända därhän att VD ställs på sidan om de egentliga ledningsuppgifterna. Detta minskar VD:s ansvar i den mån han inte kunnat påverka avgörandena. I sådana situationer bör VD likväl försöka hävda sin ställning så långt som möjligt. Annars kan underlåtenhet och passivitet från hans sida möjligen tillräknas honom som vållande när styrelsens eller enskild styrelsemedlems maktutövning orsakat bolaget förluster.

Dels förekommer det att en stark VD – på grund av stort aktieinnehav, skicklighet och energi, svaga och okunniga styrelsemedlemmar etc. – tillförsäkrar sig en maktposition som *ställer styrelsen på sidan* om viktiga avgöranden. Härvid är att observera att åtgärder som med beaktande av omfattningen och arten av bolagets verksamhet är osedvanliga eller av stor betydelse faller utanför den löpande förvaltningen. Sådana åtgärder får VD vidta endast med styrelsens bemyndigande eller om styrelsens beslut inte kan inväntas utan att verksamheten orsakas väsentliga olägenheter (8:6 m. 1). Handlar VD i strid härmed, bryter han mot ABL – vilket innefattar culpa – och kan därför göras ansvarig för uppkommen förlust. Styrelsen kan likväl i efterhand – uttryckligen eller tyst – godkänna VD:s åtgärder, vilket normalt befriar VD från ansvar grundat på kompetensöverskridande.

Också en *fördelning* av uppgifter *inom styrelsen* kan överskrida det som enligt ABL eller bolagsordningen kan anses tillåtet – utgående från att styrelsen principiellt handhar sina uppgifter kollegialt (ovan s. 17). Det kan i sådana fall bli fråga om en dubbel ansvarssituation: ansvar för uppkommen skada kan åvälvas dels de styrelsemedlemmar som beslutat och handlat med förbigående av styrelsen, dels de medlemmar som ställde på sidan om avgörandena försummat sin övervakningsskyldighet.

III. När två eller flera personer inom bolagsledningen – enligt det som ovan sagts – konstateras vara ansvariga för samma skada blir det fråga om hur skadeståndet skall delas mellan de ansvariga. ABL har i detta avseende ut-

tryckligt accepterat allmänna skadeståndsrättsliga principer. Det har skett så att ABL (15:4) hänvisar till SkadeståndsL.

I första hand betyder detta att ansvaret i relation till bolaget är *solidariskt* på det sätt som anges i SkadeståndsL 6:2.

Hur skall skadeståndsbeloppet *delas* mellan två eller flere medlemmar av bolagsledningen vilka orsakat samma skada? Svaret bör sökas utgående från arten och omfattningen av envar medlems medverkan, varvid man har att fästa avseende vid de organisatoriska och administrativa faktorer samt de på culpabedömningen inverkan omständigheter vilka behandlats i den föregående framställningen. Ett klarläggande av dessa faktorer in casu kan betyda att medlemmarnas av bolagsledningen medverkan och culpa är så olika att t.ex. huvudansvaret bör läggas på VD eller styrelsens ordförande medan de övrigas ansvar måhända endast framträder i en lindrig försummelse av övervakningsskyldigheten. I sådana fall bör man kunna ålägga de ansvariga att betala olika stora skadestånd.

Denna väg står öppen enligt SkadeståndsL 6:3 m. 1: skadeståndsbeloppet skall fördelas "enligt vad som prövas *skäligt*". Här erbjuds stora möjligheter att beakta olika såväl rättsliga som faktiska omständigheter med anknytning till förhållandena i det ifrågavarande bolaget. En primär faktor är graden av culpa: "den större eller mindre skuld, som ligger envar skadeståndsskyldig till last". Detta – och andra på fördelningen inverkan faktorer – gör det möjligt att t.o.m. starkt differentiera skadeståndsskyldigheten, möjligen ända så långt att en person som knappt överskridit minimigränsen för ansvar helt befrias från skadeståndsskyldighet.

Den prövningsrätt som SkadeståndsL – med beaktande av såväl 2:1 m. 2 som 6:3 m. 1 – sålunda ger, betyder att det inte finns behov att genom detaljerade regler försöka schematiskt ange hur ansvarsfördelningen skall genomföras inom bolagsledningen. Som en allmän och sammanfattande reflektion kan man konstatera: på den grund för skadeståndsansvaret som byggts upp utgående dels från medlemmarnas av bolagsledningen ställning och uppgifter dels från existensen av culpa ges det stort utrymme för en differentiering av skadeståndsskyldigheten enligt skälighetsprövning in casu.

IV. *Jämkning* kan ske enligt SkadeståndsL 2:1 m. 2 även när de skadeståndsskyldiga är flera. Detta är särskilt motiverat därför att fel eller försummelser i bolags verksamhet kan åstadkomma förluster eller andra skador som

är oproportionerligt stora i förhållande dels till orsakandet dels till de ansvarigas ekonomiska förhållanden. Möjligheten att jämka skadeståndet främjar en smidigare och mera nyanserad bedömning av ansvaret än grundsatsen allt eller intet. Den prövning på basen av omständigheterna in casu som jämkningen förutsätter syftar till lösningar som tillgodoser kravet på skälighet. Härvid kan skäligheten bedömas olika för de skadeståndsskyldiga, t.ex. med hänsyn till deras olika ekonomiska förhållanden.

Regressrätten i förhållande till övriga skadeståndsskyldiga regleras i SkadeståndsL 6:3 m. 2.

6. Beslut av högre organ — inverkan på ansvaret

I. Förhållandet mellan *bolagsstämma* och styrelse (ABO s. 98-104) återspelas i styrelsemedlemmarnas ansvar främst i två avseenden:

- till styrelsens uppgifter hör att bereda och verkställa bolagsstämmans beslut,
- bolagsstämman är ett i förhållande till styrelsen överordnat organ som i den omfattning ABL och bolagsordningen föreskriver eller förutsätter kan ge anvisningar och även på annat sätt påverka bolagets förvaltning.

Frågan om bolagsledningens ansvar för beslut av bolagsstämman är av särskild betydelse därför att de aktieägare som vid bolagsstämma fattat beslut som orsakat bolaget skada, endast undantagsvis kan bli skadeståndsskyldiga: när aktieägare uppsåtligen eller av grovt vållande orsakat bolaget skada genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen (15:3). Enligt ABL:s organisationsmönster och det därav beroende ansvarssystemet är ansvaret för skada orsakad av bolagsstämmobeslut primärt knutet till styrelsens medverkan. Denna består främst i beredning och/eller verkställighet av bolagsstämmans beslut.

I princip har styrelsen — de medlemmar som medverkat — ansvar för den *beredning* som utförts och det beslutsförslag som framlagts för bolagsstämman. Det är styrelsens sak att dra försorg om att det beslutsmaterial som föreläggs bolagsstämman är felfritt och tillräckligt, att bolagsstämman på

basen av materialet kan bedöma konsekvenserna av sina beslut samt att styrelsens förslag överensstämmer med lag och bolagsordning. Om styrelsens beredning inte motsvarar rimliga krav, ligger det nära att hos styrelsen presumera culpa. Vikten av styrelsens uppgift att bereda bolagsstämmans handläggning och beslut understryks ytterligare av det faktum att styrelsen intar ett förtroendeförhållande till bolagsstämman och att denna bör kunna lita på styrelsens uppgifter och bedömningar. Därtill kommer att styrelsen ofta har en så dominerande ställning inom bolaget att bolagsstämmans roll närmast är formell.

Den omständigheten att bolagsstämman fattar ett beslut i överensstämmelse med styrelsens förslag betyder sålunda inte att styrelsen därmed befrias från ansvar för beslutets skadliga följder. Ansvaret överförs inte till bolagsstämman. Styrelsens medverkan i beslutsprocessen är fortfarande relevant när ansvarsfrågan prövas, även i det fall att ett aktieägaransvar inträder (15:3).

Om bolagsstämmans beslut avviker från styrelsens förslag, ligger det nära att frita styrelsemedlemmarna från ansvar. Culpa kan likväl prövas föreligga om man från styrelsens sida underlåtit att opponera mot det förslag som bolagsstämman godkänt och varna för de konsekvenser som beslutet kan få.

Ansvaret för ett bolagsstämmobeslut som orsakat bolaget skada kan ofta bindas vid beslutets *verkställande*. Styrelsen är skyldig att vägra verkställa bolagsstämmobeslut, vilka såsom stridande mot ABL eller bolagsordningen är ogiltiga (8:14 m. 2), t.ex. beslut om olaga utdelning (se även 12:5 m. 2), eller beslut i strid med likhetsprincipen (8:14 m. 1). Överträdelse medför i princip ersättningsskyldighet. Det förstnämnda stadgandet får inte tolkas så att ansvar vore uteslutet i övriga fall än de som där nämns. Sålunda kan styrelsen bli ansvarig när den verkställt ett bolagsstämmobeslut som strider mot annan lag än ABL, t.ex. skattelag. Detsamma gäller när oändamålsenliga beslut kan föranleda ansvar (ovan s. 31); styrelsen har ofta bättre möjligheter än bolagsstämman att överblicka beslutens verkningar. Vägledande för in casu-bedömningen är att styrelsen är skyldig att aktivt främja bolagets intressen. Men om bolagsstämman varit klart medveten om de skadliga konsekvenserna av ett beslut – förutsatt att beslutet inte strider mot lag – men trots det vill att beslutet skall genomföras, kan man svårigen ställa styrelsen till svars för att den verkställt beslutet.

När ansvaret för verkställighet av bolagsstämmobeslut läggs på styrelsen beror detta på att bolagsstämman enligt ABL:s organisationsmönster inte har en egen verkställande instans. Inom bolagsledningen är det styrelsen som

svarar för relationerna till bolagsstämman och handhar de uppgifter som ABL i det avseendet anger eller förutsätter. Formellt står *VD* utanför denna relation. Det är inte nu fråga om uppgifter inom löpande förvaltning. Detta hindrar inte att *VD* de facto medverkar i beredning och verkställighet av bolagsstämmans beslut. *VD*:s medverkan, som inte sällan har avgörande betydelse, kan ådra även *VD* skadeståndsskyldighet i överensstämmelse med *VD*:s position inom bolagsledningen. Men principiellt ligger ansvaret hos styrelsens medlemmar.

Bolagsstämman kan i viss utsträckning ge styrelsen *anvisningar* rörande förvaltningen (ABO s. 101 f.). I princip är bolagsledningen inte ansvarig om den följer anvisningarna förutsatt att särskilda skäl inte konstituerar culpa. Ofta är anvisningarna så allmänna att de förutsätter att styrelsen prövar deras ändamålsenlighet innan den tillämpar dem in casu. Om styrelsen underlåter att göra detta, kan den bli ansvarig. Likaså kan ansvar för bolagsledningen ifrågakomma när bolagsstämman på felaktiga premisser beslutat om anvisningarna eller när en bedömning i efterhand eller på basen av ändrade förhållanden utvisar att ett iakttagande av anvisningarna skulle orsaka bolaget förluster.

En vägran eller försummelse från bolagsledningens sida att iaktta riktiga och ändamålsenliga anvisningar som bolagsstämman givit kan betraktas som culpa.

I undantagsfall krävs det enligt bolagsordningen att bolagsstämman ger sitt *samtycke* till förvaltningshandlingar av större betydelse för bolaget och dess verksamhet (ABO s. 100). Ett samtycke befriar i princip styrelsen från ansvar för skadliga följder av de dispositioner som vidtas på basen av samtycket – så långt bolagsstämmans beslut sträcker sig – enligt samma resonemang som förts i fråga om bolagsstämmans anvisningar. Detsamma kan anses gälla när styrelsen *hänskjutit* ett ärende till bolagsstämman för att bereda stämman möjlighet att uttala sig (ABO s. 102). Bolagsstämmans ställningstagande binder i regel styrelsens handlande, varför styrelsen inte utan särskilda skäl – t.ex. culpa i beredning eller verkställighet – är ansvarig för skada som uppkommer.

II. Om *förvaltningsråd* finns, är detta ett i förhållande till styrelsen och *VD* överordnat organ som i den utsträckning ABL och bolagsordningen föreskriver kan medverka i förvaltningen genom att ge anvisningar eller samtycka till viktigare förvaltningshandlingar (8:11 m. 4, ABO s. 93-97).

Bolagsledningens relation till förvaltningsrådet handhas av styrelsen. Ofta medverkar VD. Beredning och verkställighet av förvaltningsrådets beslut ankommer på styrelsen, förvaltningsrådet har i regel inte egna instrument för dessa uppgifter. Därtill kommer att de beslut av förvaltningsrådet varom nu är fråga – anvisningar och samtycke – vanligen gäller bolagets företagsverksamhet som inte i något avseende kan undandras bolagsledningen.

Mellan bolagsstämmans och förvaltningsrådets beslutsfattande finns – med tanke på ansvaret – en väsentlig olikhet. Aktieägare som tar del i bolagsstämma, kan i egenskap av delägare i bolaget inom lagens och bolagsordningens gränser förfoga över bolagets ekonomiska resurser och i sista hand ange inriktningen av bolagets verksamhet. Förvaltningsrådet består däremot av valda medlemmar vilka i överensstämmelse härmed har en vårdplikt och ett därmed förenat ansvar av i princip samma slag som styrelsens medlemmar (15:1). Denna omständighet utesluter dock inte medverkande styrelsemedlemmars och VD:s ansvar. Den innebär närmast blott en breddning av kretsen av potentiellt ansvariga personer. Ansvaret för styrelsens medlemmar och VD med avseende på förvaltningsrådets anvisningar eller beslut om samtycke till förvaltningshandlingar bör bedömas enligt i stort sett samma mönster som bolagsledningens ansvar för motsvarande beslut av bolagsstämman.

III. Om de fall av bolagsstämmans eller förvaltningsrådets medverkan som här berörts kan allmänt sägas att frågan om styrelsemedlemmarnas och VD:s culpa i sista hand bestäms av den *vårdplikt* som åvilar dem enligt deras uppgifter inom bolagets ledning och som innefattar skyldighet att tillgodose bolagets ekonomiska intressen. Bolagsstämmans och förvaltningsrådets beslut – anvisningar eller samtycke – är ofta generella på ett sådant sätt att verkställigheten, t.ex. ingående av ett ekonomiskt vittsyftande avtal, kräver bedömningar och överväganden som styrelsen och VD själva måste företa utan att enbart stöda sig på det överordnade organets beslut. Bolagsledningen har sålunda ett självständigt ansvar som inte utesluts av bolagsstämmans eller förvaltningsrådets medverkan. Möjligt är också att ändrade förhållanden eller kompletterande utredningar efter det beslutet fattats ger vid handen att de förutsättningar på vilka beslutet byggde väsentligen rubbats. I sådana fall bör styrelsen bringa ärendet till ny prövning. Sker detta inte, kan bolagsledningen bli ansvarig för den skada som verkställigheten orsakar.

IV. Ett delikat ansvarsproblem uppkommer när en aktieägare, som innehar aktiemajoriteten och sålunda kan diktera besluten vid bolagsstämma, *direkt påverkar bolagsledningen* och förmår den att fatta beslut som orsakar bolaget förluster. Enligt ABL:s organisationssystem är aktieägares medverkan på sidan om bolagets lagbestämda organ en för bolagsverksamheten rättsligt sett irrelevant omständighet. Ett sådant aktieägarinflytande bör därför inte leda till att bolagsledningens ansvar elimineras. Helt uteslutet är det dock inte att i någon mån beakta en sådan påverkan när man bedömer bolagsledningens culpa. En annan sak är att ersättningstalan kanske inte väcks då den medverkande aktieägaren behärskar bolagsstämman som har att besluta om skadeståndsskyldighetens aktivering. Men denna förväntan kan slå fel, t.ex. till följd av aktieöverlåtelse eller genom att jävsregler ändrar den normala majoriteten vid bolagsstämma. Medlemmarna av bolagsledningen kommer därför att i här avsedda fall handla på egen risk. På ett annat plan – utanför bolagsrättens ansvarsregler – ligger frågan om den mot bolaget skadeståndsskyldigas eventuella regresskrav mot den ”dirigerande” aktieägaren.

7. Ersättningstalan.

I. När förutsättningar för skadeståndsansvar prövas föreligga hos någon inom bolagets ledning uppkommer frågan hur ansvaret skall förverkligas: vem kan kräva ersättning och på vilket sätt och när kan det ske? ABL ger ganska entydiga svar på dessa frågor.

Lagen fastslår att det är bolagsstämmans sak att besluta om väckande av *skadeståndstalan* mot styrelsemedlem eller VD, likväl med rätt för styrelsen att besluta om talan grundad på straffbar handling eller underlåtenhet (15: 5 m. 1). Denna ordning överensstämmer med bolagsstämmans ställning och uppgifter i bolagsorganisationen: bolagsstämman är i förhållande till bolagsledningen en överordnad instans till vilken styrelsen skall avge redovisning för sin verksamhet. Det är därför också naturligt att bolagsstämman fattar de beslut som kan föranledas av bolagsledningens förvaltning. Detta gäller även VD trots att denne inte direkt är underordnad bolagsstämman utan styrelsen. VD är likväl medlem av bolagsledningen och samverkar med styrelsen. Han har därför av lagen i nu förevarande avseende jämförts med styrelsens medlemmar.

Åtgärder som föranleds av styrelsens redovisning – att bevilja eller vägra ansvarsfrihet eller att aktualisera ett skadeståndskrav – bör därför följdriktigt beslutas av bolagsstämman. Undantaget att styrelsen kan besluta väcka ersättningstalan på grund av brott är närmast betingat av praktiska omständigheter. Denna styrelsens rätt utesluter inte bolagsstämmans behörighet att besluta om skadeståndstalan med anledning av brott i bolagsledningens verksamhet.

Beslut att väcka ersättningstalan kan fattas i samband med behandlingen vid ordinarie bolagsstämma av frågan om ansvarsfrihet för föregående verksamhetsårs förvaltning (se ABO s. 35). För behandling i annat sammanhang krävs att ärendet nämns i kallelsen till bolagsstämman. En aktieägarminoritet eller en enskild aktieägare har rätt att få frågan om väckande av ersättningstalan upptagen till behandling vid bolagsstämma enligt stadgandena i 9:6 m. 2 eller 9:7.

Beslut om ansvarsfrihet eller om väckande av ersättningstalan fattas vid bolagsstämman med enkel majoritet. Ett beslut att väcka talan mot en medlem av bolagsledningen verkställs av styrelsen, eventuellt efter det en ny styrelse valts.

I regel utförs ersättningstalan vid *domstol*. Alternativt är det möjligt att enligt föreskrift i bolagsordningen (16:4) eller genom ett på basen av bolagsstämmobeslut ingånget skiljeavtal mellan bolaget och de personer, mot vilka talan riktas, låta ersättningsfrågan avgöras av *skiljenämnd*.

II. Ordinarie bolagsstämma skall årligen ta ställning till frågan om *ansvarsfrihet* för styrelsens medlemmar och VD – samt förvaltningsrådets medlemmar – på basen av föregående års bokslut, som även innefattar verksamhetsberättelse (11:1), samt revisorernas berättelse (9:5 m. 2 p. 3). Bolagsstämmobeslut rörande ansvarsfrihet har konsekvenser i följande avseenden:

a. Beslut att *bevilja ansvarsfrihet* betyder att anspråk på skadestånd inte skall framställas med anledning av bolagsledningens förvaltning under föregående redovisningsår (bokslutsår). Detta betyder normalt att bolagsstämman godkänner förvaltningen och dess resultat. Men så behöver inte nödvändigt vara fallet. Anledningen till att ansvarsfrihet beviljas kan t.ex. vara att bolagsstämman prövar att en vägran att bevilja ansvarsfrihet skulle skada bolagets anseende eller affärsförbindelser eller att en ersättningstalan är meningslös på

grund av de ansvarigas insolvens. Inte ens ett konstaterat brott, som orsakat skada, utesluter ansvarsfrihet.

Beviljad ansvarsfrihet hindrar inte bolagsstämman att omedelbart entlediga styrelsens medlemmar, t.ex. på grund av konstaterad vanskötsel eller enskilda förlustbringande dispositioner.

Då medlemmarnas av bolagsledningen skadeståndsskyldighet är individuell betyder det att beviljad ansvarsfrihet gäller för varje medlem av bolagsledningen särskilt för sig. Sålunda kan ansvarsfrihet beviljas en del medlemmar men förvägras övriga.

Beviljad ansvarsfrihet är definitiv och kan inte återkallas. Den utgör likväl inte ett absolut hinder för ersättningstalan:

- Bolagsstämman kan senare besluta att talan skall väckas ”om i bokslutet eller i revisionsberättelsen eller eljest till bolagsstämman icke lämnats i väsentliga hänseenden riktiga och fullständiga uppgifter angående beslut eller åtgärd varpå talan grundas” (15:5 m. 2).
- En minoritet bland aktieägarna (1/10) eller aktieägare som bildar minoritet av de vid bolagsstämman företrädde aktierna (1/3) kan föra talan på bolagets vägnar trots att bolagsstämman beviljat ansvarsfrihet (15:6 m. 1 och 2). Denna minoritetsrättighet kan även utövas när bolagsstämman utan samband med frågan om ansvarsfrihet beslutat att inte väcka ersättningstalan, t.ex. när bolagsstämman efter att ha vägrat ansvarsfrihet beslutar att talan trots det inte skall väckas.
- Om bolaget försatts i konkurs, kan konkursboet föra ersättningstalan trots att bolagsstämman beviljat ansvarsfrihet eller beslutat avstå från att väcka talan. Detta förutsätter att konkursansökan har gjorts inom två år från dagen för bolagsstämmans beslut (15:5 m. 3).

b. Om bolagsstämman *inte beviljat ansvarsfrihet*, kan den omedelbart besluta att väcka ersättningstalan. Ett sådant beslut kan likväl anstå till en senare bolagsstämma, ärendet bör då nämnas i kallelsen.

Ett beslut att inte bevilja ansvarsfrihet kan vara partiellt på det sättet att detsamma endast gäller i beslutet särskilt angivna åtgärder eller försummelser medan ansvarsfrihet beviljas beträffande förvaltningen i övrigt.

Bolagsstämman kan trots vägran att bevilja ansvarsfrihet besluta att ersättningstalan inte skall väckas. Ett sådant beslut kan bolagsstämman senare ändra om nya omständigheter framkommit. Möjligt är också att bolagsstämman lämnar frågan öppen utan att ta ställning till ersättningsfrågan. Intet hindrar att bolagsstämman senare – t.ex. efter att ha erhållit en fullständigare information – frångår sitt tidigare beslut och beviljar ansvarsfrihet.

När ersättningstalan inte väcks oaktat ansvarsfrihet vägrats, innebär bolagsstämmans avgörande närmast blott en anmärkning eller ett ogillande – ”prickning” eller ”misstroendevotum” – med anledning av enskilda åtgärder eller av förvaltningen i dess helhet. Ett sådant ställningstagande från bolagsstämmans sida leder normalt till att de medlemmar av bolagsledningen som prickats, lämnar sina poster.

Om bolaget försatts i konkurs, kan konkursboet utöva bolagets rätt att väcka ersättningstalan i det fall att ansvarsfrihet vägrats. Härvid gäller en treårig preskriptionstid (15:7 m. 1 p. 2).

III. Bolagsstämmans avgöranden rörande ersättningsfrågor behöver inte nödvändigt kopplas ihop med frågan om ansvarsfrihet. Bolagsstämman kan ta ställning till aktuella ersättningskrav också under löpande verksamhetsår utan att invänta bokslut och revisionsberättelse, t.ex. när en av styrelsen beslutad konkret åtgärd orsakat skada eller när en brottslig handling kommit i dagen.

Bolagsstämmans behörighet att besluta om ersättningstalan hindrar inte att en ansvarsfråga löses genom *avtal* mellan bolaget och den ersättningskyldiga, t.ex. i form av en uppgörelse mellan styrelsen och VD när denne orsakat bolaget skada. ABL känner visserligen inte denna möjlighet (annorlunda enligt Sveriges ABL 15:5 m. 1). Lagen kan dock inte anses förbjuda att ersättningsfrågorna regleras avtalsvägen under förutsättning att bolagsstämmans behörighet inte rubbas och att en aktieägarminoritets rätt att agera inte åsidosätts. En förlikning är ofta bäst förenlig med bolagets intresse genom att man på detta sätt undviker publicitet som kunde skada bolaget.

Ett definitivt ställningstagande från bolagets sida till ersättningsfrågan kan ske så att uppgörelsen underställs bolagsstämman i samband med behandling av frågan om ansvarsfrihet eller separat. Om bolagsstämman godkänner uppgörelsen – uttryckligen eller konkludent – betyder det att bolaget avstår från skadeståndstalan vid domstol. Bolagsstämmans beslut kan dock ge en aktieägarminoritet anledning att väcka ersättningstalan oberoende av upp-

görelsen. Detta kan vara motiverat t.ex. när uppgörelsen betyder att en ansvarig person, som är aktieägare, gynnats på bolagets bekostnad. Fara för majoritetsmissbruk genom en uppgörelse avtalsvägen kan vara närliggande. En tillämpning av likhetsprincipen (9:16) är i sådana fall möjlig.

Tiden inom vilken ersättningstalan kan väckas har i detalj reglerats i ABL, som för nu ifrågavarande fall infört en *preskriptionstid* på tre år räknat från utgången av den räkenskapsperiod under vilken det beslut fattades eller den åtgärd vidtogs varpå talan grundas (15:7 m. 1 p. 2). För talan grundad på straffbar handling gäller vanlig preskriptionstid.

C. EXTERNT ANSVAR

1. Allmänna synpunkter

I. Externt ansvar är ansvar för skada som genom bolagsledningens beslut, åtgärder eller försummelser orsakats *aktieägare* eller *tredjeman*. Med tredjeman menas i detta sammanhang i bolaget anställda personer, borgenärer och övriga avtalsparter.

De två personkategorierna – aktieägare och tredjeman – intar i många avseenden olika ställning i förhållande till bolaget och har olika ekonomiska intressen med hänsyn till bolagets verksamhet. Trots det kommer de i det följande att delvis behandlas gemensamt beroende på att den *rättsliga grunden* för bolagsledningens externa ansvar i princip är densamma i förhållande till aktieägare och till tredjeman: överträdelse av ABL eller bolagsordningen (15: 1, senare meningen). Utgångsläget är sålunda ett annat än beträffande det interna ansvaret för vilket lagen accepterat culparegeln med vanlig innebörd – uppsåt eller vållande – som grund för ersättningsskyldigheten. (Enligt Norges Lov om aksjeselskaper § 15-1 är det tillfyllest att vanlig culpa är för handen).

Med avseende på olikheterna i rättsgrund beträffande ansvaret för intern och för extern skada kan bl.a. följande omständigheter nämnas:

- 1) Av betydelse för det interna ansvaret är främst att styrelsens medlemmar och VD står i *rättsförhållande* till bolaget och att de utgående härifrån och såsom innehavare av de centrala ledningsfunktionerna har omfattande uppgifter inriktade på att tillgodose och främja bolagets intressen. Med avseende på det externa ansvaret är läget väsentligen ett annat. Medlemmarna av bolagsledningen står inte i rättsförhållande till vare sig aktieägare eller tredjeman och intar inte i relation till dessa en förtroendeställning på samma sätt som i förhållande till bolaget. Å andra sidan bör dock

understrykas att bolagsledningen enligt bolagets författning – ABL och bolagsordningen – har att i sin verksamhet respektera aktieägarnas och tredje mans behov av rättsskydd och i viss mån beakta även deras ekonomiska intressen.

- 2) Beslut och åtgärder av bolagsledningen, vilka berör aktieägare eller tredjeman, bör uppfattas som bolagets och inte som styrelsens eller VD:s avgöranden. Bolagsledningen agerar som *företrädare* för bolaget, inte på egna vägnar. Den utför bolagets uppgifter. Detta betyder att bolaget i fråga om det externa ansvaret framträder som skadeståndsansvarigt subjekt och inte, såsom beträffande det interna ansvaret, som den till skadestånd berättigade. Detta aktualiserar nya frågeställningar: vem har det primära ansvaret utåt, bolaget eller de som handlar för bolaget, och kan man samtidigt stipulera ett ansvar för både bolaget och dess företrädare? Det kan knappast förnekas att det är bolaget som framträder som primär faktor när ett externt ansvar aktualiseras.
- 3) I fråga om det externa ansvaret framträder skillnaden mellan *direkt* och *indirekt skada* vilken inte är relevant inom bolaget. Det gäller att klargöra om aktieägare eller tredjeman skall ha anspråk på ersättning inte bara för skada som drabbat dem direkt utan även för skada som orsakats bolaget och därigenom medelbart aktieägare eller tredjeman. ABL:s förarbeten utesluter inte krav på indirekt skada (ABLProp. s. 108, nedan s. 61, 64).

II. Lösandet av problem rörande bolagsledningens externa ansvar är – såsom i det föregående antytts – i stor utsträckning beroende av hur man uppfattar *bolagets eget ansvar*. Om bolaget är ersättningsskyldigt mot aktieägare och tredjeman för skada orsakad av bolagsledningen, kan man begränsa eller t.o.m. helt eliminera dessas ansvar. Å andra sidan är det anledning att ge de skadelidande största möjliga säkerhet. I det avseendet erbjuder det dubbla ansvaret – både bolagets och bolagsledningens – de bästa garantierna särskilt med tanke på att någon av de ersättningsskyldiga kan vara insolvent.

Bolagets ansvar → Bolagets ansvar mot aktieägare och tredjeman har inte reglerats i ABL, frågan är öppen. Detsamma måste därför bedömas med ledning av generella skadeståndsrättsliga principer och synpunkter.

Skadeståndslagen, som inte direkt kan tillämpas i skadesituationer om vilka nu är fråga, fastslår som princip att en arbetsgivare är skyldig att ersätta skada som en arbetstagare orsakat genom fel eller försummelse i arbetet (SkadeståndsL 3:1). Den skadeorsakande arbetstagaren svarar endast om det prövas skäligt och inte i någon händelse för lindrigt vållande (SkadeståndsL 4:1). Med avseende på skada i avtalsförhållanden – som inte regleras av SkadeståndsL (1:1) – gäller som allmän princip att den som företrätt part vid ingående av avtal eller annars i avtalsförhållande inte personligen är ansvarig i relation till motparten, ansvaret för skada vilar på huvudmannen och inte på hans företrädare.

Mot denna bakgrund av allmänna skadeståndsrättsliga principer bör man utan tvekan och utan ytterligare argumentering kunna fastslå att bolaget i princip är ansvarigt i förhållande till aktieägare och tredjeman för skada som orsakats dessa genom bolagsledningens beslut eller åtgärder. Det är fråga om ansvar för skada i bolagets verksamhet, ansvaret ligger hos bolaget, inte hos dess företrädare. Bolagets ansvar sträcker sig lika långt som dess verksamhet.

Ansvaret ligger hos bolaget

Denna princip behöver likväl inte vara undantagslös. Det kan förekomma situationer i vilka det är motiverat att utesluta ett ansvar för bolaget, t.ex. om bolagsledningen uppenbart handlat utanför ramen för sina uppgifter men verksamheten trots det framstår som bolagets, eller om en medlem av bolagsledningen verkat i strid med en honom åvilande individuell skyldighet, t.ex. tystnadsplikt. För att bolaget inte skall ha ansvar måste särskilda skäl kunna påvisas, skäl av den art att det inte är skäligt att åvälva bolaget ersättnings-skyldighet.

Till det sagda kan läggas att bolaget, enligt reglerna om arbetsgivares ansvar, kan bli skyldigt att ersätta skada orsakad av en medlem av bolagsledningen, t.ex. VD, som är bunden vid bolaget genom avtal och sålunda står i tjänsteförhållande till bolaget. Härvid kan man ex analogia tillämpa SkadeståndsL (3 kap.).

VD är bunden genom avtal = bol. är ansvarig

Att bolaget är ansvarigt mot aktieägare och tredjeman betyder inte utan vidare att ansvar vore uteslutet för de medlemmar av bolagsledningen som genom beslut, åtgärder eller försummelser orsakat skada. Man måste med tanke på de skadelidandes skydd – faktiska möjligheter att erhålla ersättning – överväga om inte skadeståndsskyldighet, oberoende av bolagets eget ansvar, borde ifrågakomma för de personer inom bolagsledningen som orsakat skadan. Detta är särskilt angeläget i de fall då bolaget till följd av konkurs eller annan

insolvens saknar möjligheter att betala ersättning. Som bakgrund för överväganden rörande bolagsledningens externa ansvar bör man likväl ha tesen att bolaget, inte styrelsens medlemmar och VD, ansvarar för skada orsakad aktieägare eller tredjeman. Det gäller att i stöd av ABL klarlägga under vilka förutsättningar avvikelser härifrån kan ifrågakomma.

Synpunkter av den art som här nämnts stöder den lösning som ABL genomfört beträffande bolagsledningens externa ansvar. Lagen har accepterat ett sådant ansvar men avsevärt begränsat detsamma jämfört med det interna ansvaret och dess anknytning till den allmänna culparegeln.

2. Answarets rättsliga grund

I. Såsom förutsättning för externt ansvar föreskriver ABL att skada orsakats "aktieägare eller annan genom överträdelse av denna lag eller bolagsordningen" (15:1, senare meningen).

Överträdelse av en rättslig föreskrift innefattar culpa. *Culparegeln* gäller således också nu, utan culpa intet ansvar. Men en stark *begränsning* har införts: endast överträdelse av ABL eller bolagsordningen leder till ansvar. Culpa i andra ansvarssituationer medför inte skadeståndsskyldighet. På det sättet knyter ABL ansvaret till skyldigheter som vilar på bolagsledningen enligt de för bolaget och dess verksamhet gällande centrala rättsnormerna.

ABL:s här berörda stadgande om rättsgrunden för bolagsledningens externa ansvar är inte med avseende på innebörd och räckvidd så entydigt som ordalydelsen synes ge vid handen. I sin tillämpning föranleder det överväganden av olika slag.

II. Vad betyder formuleringen "överträdelse av denna lag", dvs. ABL (15:1, senare meningen)?

Största delen av stadgandena i ABL är av den art att deras åsidosättande inte är ägnat att orsaka skada. Med avseende på det externa ansvaret blir det närmast fråga om föreskrifter som syftar till att skydda aktieägare eller tredjeman, t.ex. stadganden rörande bevarandet av bolagsegendomen och skyldigheter som med hänsyn härtill åvälvs bolagsledningen. Det bör likväl konstateras att en förutsättning för ansvar ingalunda är att överträdelsen gäller ett stadgande vars syfte är att skydda aktieägare eller tredjeman. I ansvarspröv-

ningen behöver man inte klarlägga vems rätt eller intressen ett stadgande avser att skydda. Det är tillfyllest att det fastslås att bolagsledningen handlat eller underlåtit något i strid med ABL. Avgörandet är i den meningen formellt.

Tvekan kan uppstå därom vad som avses med överträdelse av ABL. Oftast torde överträdelsen gälla ett stadgande med konkret innebörd – bolagsledningen förvägrar aktieägare rätt att vid ökning av aktiekapitalet teckna nya aktier (4:2 m. 1), styrelsen underlåter att vidta åtgärder som leder till likvidation trots att likvidationsföresättningar inträtt (13:2) etc. I andra fall är det fråga om överträdelse av mera elastiska stadganden med obestämd innebörd. Tillämpningen blir beroende av omständigheterna in casu, hit hör t.ex. likhetsprincipen enligt 8:14 m. 1. Det förekommer även att något stadgande i ABL inte innehåller en materiell föreskrift utan blott hänvisar till annan lag. Som exempel kan nämnas 11:1 m. 2 som föreskriver att bokslut skall uppgöras enligt stadgandena i ABL och i BokföringsL (655/73). Om bolagsledningen vid uppgörande av bokslut åsidosatt en föreskrift i den senare lagen och uppgjort ett oriktigt och missvisande bokslut, bör detta enligt min mening vara ansvarsbetingande trots att överträdelsen inte direkt gäller ABL. Troligen kan man gå ännu längre och med bokföringslagen jämställa föreskrifter om verkställighet och tillämpning av denna lag (se BokföringsL 40 §). Det bör särskilt understrykas att det för aktieägare och tredjeman är viktigt att reglerna om bokslut och redovisning iakttas. Följderna av felaktigheter kan på många sätt drabba just dem som i sina dispositioner bör kunna lita på bokslutet – en aktieförvärvare betalar t.ex. överpris för aktier eller en kreditgivare underlåter att kräva säkerhet.

Hur skall man bedöma ett åsidosättande av den vårdplikt som åvilar styrelsens medlemmar och VD? Kan detta med avseende på externt ansvar betraktas som en överträdelse av ABL?

I ABL ingår inte några stadganden som direkt reglerar vårdpliktens innebörd och omfattning – jfr GABL 38 § ”med all flit och omsorg handhava bolagets angelägenheter”. Vårdplikten är en naturlig och ofrånkomlig konsekvens av bolagsledningens ställning och uppgifter i överensstämmande med den omsorg och aktsamhet som, generellt sett, krävs av envar som handhar angelägenheter för annans räkning. En vårdplikt för bolagsledningen förutsätts i 15:1 i dess förhållande till bolaget. Utåt har bolagsledningen likväl en annan ställning som motiverar en begränsning av den allmänna culparegeln som korresponderar med vårdplikten. Min uppfattning är att åsidosättandet

av vårdplikten borde konstitueras externt ansvar endast om en åtgärd eller underlåtenhet har anknytning till ett konkret stadgande i ABL, t.ex. när bolagsledningen försummar att fullgöra skyldigheter mot aktieägare i fråga om förande av aktiebok (3:10-12). För skada orsakad genom vanskötsel av bolagets verksamhet i allmänhet eller i ett speciellt fall borde externt ansvar inte ifrågakomma (se nedan s. 61, 64). Som ett motiv för den lösning som här förordats kan ytterligare nämnas att det egentliga syftet med nu ifrågavarande stadgande (15:1, senare meningen) är att i form av skadeståndsansvar sanktionera konkreta överträdelser av ABL och bolagsordningen och inte att genomföra en generell ansvarighet utåt för skadeorsakande verksamhet från bolagsledningens sida.

III. *Bolagsordningen* kompletterar ABL för det enskilda bolagets del. Däri kan även ingå föreskrifter som avviker från dispositiva stadganden i lagen. Rättsligt sett har bolagsordningen samma betydelse för bolagets verksamhet som lagen. Det är sålunda följdriktigt att med hänsyn till det externa ansvaret jämställa bolagsordning och ABL.

Bland föreskrifter i bolagsordningen, vilka kan bli relevanta för det externa ansvaret, kan nämnas föremålet för bolagets verksamhet (2:3 m. 1 p. 3) vilket anger gränserna för bolagsledningens behörighet i förhållande till tredje-man.

I bolagsordningen kan ingå föreskrifter om särskilda skyldigheter för bolagsledningen, utöver dem som anges i ABL, eller om styrelsens eller VD:s vårdplikt. Ett överträdande av sådana föreskrifter kan i överensstämmelse med ordalydelsen i 15:1 utgöra grund för ett externt ansvar trots att ett sådant inte vore möjligt endast i stöd av ABL. Beträffande ansvar för skada orsakad av vanskötsel av bolagets angelägenheter – åsidosättande av i bolagsordningen angiven vårdplikt – kan dock särskilda överväganden leda till att man, åtminstone i en del situationer, utesluter ansvar.

IV. ABL:s reglering betyder också att överträdelser av *andra interna normer* än bolagsordningen – reglementen, instruktioner, anvisningar av bolagsstämman eller förvaltningsrådet etc. – inte konstituerar externt ansvar. Detta kan bl.a. motiveras med att sådana föreskrifter inte förutsätts vara kända för utomstående personer varför det är följdriktigt att de i förhållande till dem saknar relevans.

Hur skall man med hänsyn till det externa ansvaret bedöma sådana fall då bolagsledningen orsakat skada genom överträdelse av *annan lag* än ABL, t.ex. skattelag?

En strängt formell tolkning av 15:1 resulterar i att ansvar är uteslutet. Ansvarsgrunden är begränsad till överträdelse av ABL eller bolagsordningen. Sett ur ABL:s synvinkel är denna reglering uttömmande. Man kan likväl ifrågasätta om en sådan tolkning är riktig. I det nämnda lagrummet är det fråga om ett speciellt aktiebolagsrättsligt ansvar vilket inte nödvändigt utesluter skadeståndsskyldighet som följer av allmänna skadeståndsrättsliga principer. Även om man utgår från att grunden för det externa bolagsrättsliga ansvaret uttömmande regleras i ABL, får man inte utesluta möjligheten av ansvar i andra situationer. ABL:s reglering av skadestandsfrågor har tagit sikte blott på de speciella ansvarssituationer som förekommer i ett aktiebolags verksamhet. Syftet har knappast varit att automatiskt utesluta tillämpningen av ansvarighetsregler som ansetts ha en generell räckvidd. Stöd härför får man även i formuleringen av SkadeståndL 1:1 som föreskriver att denna lag inte gäller ”i annan lag stadgat skadeståndsansvar”.

Sålunda har ABL t.ex. inte försatt ur spel den allmänna principen att skadestånd kan utdömas av den som orsakat skada genom brottslig handling – även om handlingen utförts för annans räkning. Sålunda är det möjligt – ifall nödvändig culpa är för handen – att åvälva t.ex. VD ansvar för skada orsakad av att stadganden om arbetarskydd åsidosatts.

V. Stadgandena om ansvar för extern skada gäller i princip såväl *direkt* som *indirekt* skada (ovan s. 52).

Av förarbetena till ABL framgår att också den indirekta skadan innefattas i ansvarsgrunden. En annan sak är att det kan föreligga särskilda omständigheter som utesluter krav på ersättning för indirekt skada (nedan s. 62). De skadeståndsskyldiga inom bolagsledningen kan undgå ansvar mot aktieägare eller tredjeman genom att betala ersättningsbeloppet till bolaget.

ABL säger intet därom huruvida bolagsledningens externa ansvar utesluter bolagets ansvar eller om även bolaget är ansvarigt. Principiellt bör bolagets och bolagsledningens ansvar bedömas särskilt för sig. Om resultatet blir att såväl bolagsledningen som bolaget är ansvariga – vilket endast torde kunna avgöras in casu – gäller den allmänna skadeståndsrättsliga principen att ansvaret är solidariskt. Skadelidande tredjeman kan då rikta sitt ersättnings-

anspråk antingen mot medlemmar av bolagsledningen eller mot bolaget eller mot bägge.

VI. Om bolaget nödgats utge skadestånd till aktieägare eller tredjeman, kan de inom bolagsledningen som orsakat skadan genom sitt handlande eller sin underlåtenhet bli ansvariga mot bolaget – *regressansvar*. Då det härvid är fråga om skada som drabbat bolaget gäller vanliga regler om internt ansvar i enlighet med den allmänna culparegeln.

När två eller flere personer inom bolagsledningen är skadeståndsskyldiga är ansvaret *solidariskt*. Med hänsyn till omständigheterna in casu kan skadeståndsskyldigheten differentieras på basen av en skälighetsprövning som främst beaktar graden av skuld. I det avseendet gäller det som sagts om det interna ansvaret (ovan s. 41). ABL reglerar inte frågor om väckande av ersättningstalan från aktieägars eller tredjemans sida. Här gäller vanliga processuella regler.

Bolagsstämmans beslut att bevilja bolagsledningen *ansvarsfrihet* eller att avstå från ersättningsanspråk utesluter inte att aktieägare eller tredjeman för egen del utför ersättningstalan. Detta gäller även fall då skada tillfogats bolaget och därigenom indirekt aktieägare eller tredjeman. Bolaget kan inte disponera över utomstående skadelidandes anspråk.

För aktieägars och tredjemans anspråk på skadestånd av personer tillhörande bolagsledningen gäller vanlig *preskriptionstid*. De speciella preskriptionstiderna i 15:7 avser endast talan för bolagets räkning.

Utgående från det som här sagts om grunden för externt ansvar (enligt 15:1) bör man bedöma de speciella frågor som gäller ersättningsskyldighet dels mot aktieägare, dels mot tredjeman.

3. Ansvar mot aktieägare

I. Ansvar mot aktieägare aktualiseras i första hand i sådana situationer då bolagsledningen har i lag eller bolagsordning grundade uppgifter med avseende på aktieägarnas rättigheter och ställning i bolaget. Närmast är det

fråga om skyldigheter som åvilar styrelsen. VD kan dock vara delaktig i åtgärder eller försummelser från styrelsens sida och därigenom bli medansvarig. Något egentligt rättsförhållande mellan styrelsens medlemmar och aktieägarna är – såsom tidigare framhållits – inte för handen.

De uppgifter och skyldigheter som här avses är av *två* olika typer.

Dels är det fråga om sådana bolagsledningen åvilande uppgifter som tar sikte på aktieägarnas möjligheter att delta i eller inverka på beslut i bolagets angelägenheter. Hit hör rätten att ta del i bolagsstämma och där utöva rösträtt samt att anlita ombud eller biträde, att klandra beslut av bolagsstämma, att granska aktieboken och att erhålla upplysningar av styrelsen beträffande ärenden som behandlas vid bolagsstämma eller som annars är av intresse för aktieägarna. Det är här fråga om aktieägarnas *förvaltningsbefogenheter*. Ett åsidosättande av dessa genom beslut, åtgärder eller försummelser från bolagsledningens sida kan föranleda skadeståndsskyldighet. Envar aktieägare kan sägas ha ett berättigat anspråk på att bolagsledningen respekterar dessa befogenheter. Ansvar kan även tänkas inträda när aktieägare tillfogats skada genom att likhetsprincipen åsidosatts.

Dels är det fråga om aktieägarnas *ekonomiska intressen* i bolaget och dess verksamhet. Dessa intressen har konkretiserats i särskilda rättigheter eller befogenheter riktade mot bolaget: rätten till dividend, till utdelning vid bolagets upplösning eller i vissa fall när aktiekapitalet nedsätts samt till teckning av nya aktier när aktiekapitalet ökas. Därtill kommer att aktieägarna har intresse av att aktiernas omsättningsvärde är så högt som möjligt. Dessa intressen läderas när bolagsförmögenheten minskas eller bolagets verksamhet går med förlust.

I vilken utsträckning kan aktieägare i sådana situationer kräva ersättning av bolagsledningen? Frågan kan belysas med *några typfall*.

II. Det är ett väsentligt intresse för aktieägarna att bolagsförmögenheten bevaras. En minskning av förmögenheten, särskilt det bundna kapitalet som omgärdas av absoluta föreskrifter, kan föranleda skadeståndsskyldighet.

En *utdelning till aktieägare* i strid med ABL – såsom dividend eller på annat sätt – grundar ett krav på återbetalning riktat mot de aktieägare som uppburit utdelningsbelopp (12:5 m. 1). Detta gäller oberoende av vilken instans som företagit utdelningen – bolagsstämman eller bolagsledningen. Aktieägare i god tro är likväl inte skyldig att återbära det han mottagit, t.ex.

när han inte insett eller bort inse att det som utdelats inte ugjort utdelningsbar vinst.

De belopp som inte kan återfås av aktieägarna innebär en förlust för bolaget. För denna är bolagsledningen ansvarig mot bolaget på grund av verkställighet eller annan medverkan (12:5 m. 2). Hur skall ett eventuellt anspråk från enskild aktieägars sida bedömas mot denna bakgrund?

I de fall då en förmögenhetsminskning i strid med ABL eller bolagsordningen skett genom *beslut av bolagsstämman* är den naturliga gången att aktieägare klandrar beslutet i syfte att få detsamma upphävt. Dessutom har en aktieägarminoritet eller en enskild aktieägare rätt att i stöd av 9:6 eller 7 få ärendet behandlat vid ny bolagsstämman med krav på att den skada som verkställandet av bolagsstämmobeslutet orsakat skall ersättas av dem inom bolagsledningen som medverkat till beslutet eller dess verkställande. Bolagsstämmans beslut att väcka ersättningstalan utesluter – åtminstone i detta skede – aktieägars personliga ersättningskrav.

När olaga utdelning skett genom *åtgärd av bolagsledningen* är det bolagsstämmans sak att inskrida. Normalt sker det i samband med behandlingen av frågan om ansvarsfrihet. Om bolagsstämman inte besluter väcka ersättningstalan, kan en aktieägarminoritet kräva ersättning på bolagets vägnar (15:6). Sker detta, kan domstolen förordna att den aktieägare, som väckt talan, skall av de medel som utdöms av de ansvariga inom bolagsledningen erhålla den del som faller på hans aktier. Här är det alltså fråga om ett direkt ansvar i förhållande till aktieägare.

Det system som här skisserats utgår från att ett ersättningskrav i stöd av olaga utdelning primärt skall framställas på bolagets vägnar, antingen av bolagsstämman eller av en aktieägarminoritet. Detta får dock inte helt utesluta ett ansvar omedelbart i förhållande till en aktieägare (enligt 15:1, andra meningen). Det är knappast möjligt att genom detaljerade regler eller rekommendationer ange i hurudana situationer och under vilka förutsättningar ett ansvar mot aktieägare för olaga minskning av bolagets egendom kan förekomma. Olika situationer måste, med beaktande av det som har sagts om talan för bolaget, bedömas utgående från och med ledning av bl.a. följande omständigheter:

- ABL:s föreskrift om ansvar mot aktieägare (15:1, senare meningen) är generell på det sättet att den inte begränsar ansvaret till bestämda skadesituationer,

- lagrummet gör inte skillnad mellan direkt och indirekt skada,
- när skadestånd betalats till bolaget bör även aktieägarna anses ha blivit gottgjorda,
- ett ersättningskrav från enskild aktieägars sida är särskilt angeläget i sådana situationer då ersättning inte krävs på bolagets vägnar, den enskilda aktieägaren bör så långt som möjligt ges skydd mot rättsstridiga åtgärder som kränker hans ekonomiska intresse i bolaget.

Aktieägars ersättningskrav mot bolagsledningen förefaller särskilt motiverade i de fall då en utdelning av bolagets tillgångar skett med åsidosättande av aktieägarnas likställighet (8:14 m. 1, 9:16). Detta kan t.ex. ske vid en nedläggning av aktiekapitalet (6:1) eller när bolagsledningen i strid med ABL (12:6) genom gåva eller mot oskäligt lågt vederlag överlåtit egendom till en aktieägare eller tredjeman.

III. Aktieägars anspråk på *dividend* för ett bestämt verksamhetsår kan åsidosättas genom olikartade dispositioner från bolagsledningens sida.

Principiellt har aktieägare anspråk endast på så stor utdelning som styrelsen föreslår, inte ens bolagsstämman kan besluta om större dividend (12:4 m. 1). En minoritet bland aktieägarna (1/10) kan likväl kräva att en större del av vinsten utdelas (12:4 m. 2 och 3). Andra möjligheter än den nu nämnda har aktieägare inte.

Möjligt är att bokslutet utvisar en avsevärt mindre utdelningsbar vinst än verksamhetsresultatet skulle tillåta. Så länge bokföringslagstiftningens regler följts kan intet rättsstridigt läggas bolagsledningen till last. Ett ersättningskrav från aktieägars sida saknar därför rättslig grund. Om vinsten däremot helt uteslutits eller reducerats i strid med bokföringslagstiftningens regler, bör aktieägare kunna ges rättsskydd. Det sker så att aktieägare klandrar det bolagsstämmobeslut genom vilket bokslutet fastställts. Men därutöver bör man knappast ge aktieägare rätt att för egen del framställa ersättningskrav mot bolagsledningen.

IV. Aktieägars ekonomiska intressen kan läderas genom att *bolaget lider förluster* som en följd av vanskötsel eller enstaka förlustbringande dispositioner. Detta kan leda till att aktieägarnas dividendanspråk omöjliggörs, att värdet av andelen i bolagets egendom minskar och att aktiernas omsättningsvärde nedgår. Har aktieägare rätt till ersättning för sådan indirekt skada?

I de flesta fall bör ansvar anses vara uteslutet av skäl som tidigare nämnts (ovan s. 55): åsidosättandet av styrelsemedlems eller VD:s vårdplikt utgör inte en sådan överträdelse av en konkret föreskrift i ABL eller bolagsordningen som skulle konstituera externt ansvar.

Det förekommer likväl fall då den förlust som orsakats bolaget har sin grund i dispositioner som strider mot en föreskrift i ABL eller bolagsordningen. Jag tänker främst på det fall då bolagsledningen handlat utanför det i bolagsordningen angivna föremålet för bolagets verksamhet och detta lett till förluster.

I de förlustsituationer som här avses kan man – utan att a priori underkänna aktieägars krav på ersättning för egen del – utgå från att det ankommer på bolagsstämman, vid vilken aktieägarna kan påverka besluten, att aktualisera styrelsemedlemmars och VD:s ansvar när bolaget lidit en förlust. Aktieägarna kan anses bli gottgjorda när bolaget får ersättning. Frågan huruvida ersättningsanspråk skall framställas eller inte bedöms bäst av bolaget självt. I praktiken kunde det leda till komplikationer att låta aktieägare konkurrera med bolaget i fråga om ersättningskrav. Därtill kommer att lagen ger enskilda aktieägare eller en minoritet av aktieägare särskilda skyddsmedel, t.ex. rätt att väcka ersättningstalan för bolagets räkning (15:6). Man bör därför acceptera tesen att bolagsledningen inte är ansvarig mot aktieägare för skada som indirekt orsakats dem genom förluster som drabbat bolaget.

Som stöd härför kan ytterligare nämnas att aktieägarna alltid måste räkna med risken att det kapital som de insatt i bolaget kan komma att minskas eller helt förloras och att detta, åtminstone delvis, kan föräntas av förlustbringande dispositioner från bolagsledningens sida.

Att undantagslöst tillämpa tesen att ersättningskravet exklusivt är bolagets skulle likväl strida mot den princip för det externa ansvaret som ABL godtagit – 15:1 innefattar också ansvar för indirekt skada. Aktieägare bör ges rätt att för egen del kräva ersättning när ett påtagligt rättsskyddsbehov är för handen. Det är inte möjligt att ange de situationer i vilka det föreligger sådana särskilda skäl att aktieägare kan kräva skadestånd för egen del. Som exempel kan man nämna situationer i vilka medlemmar av bolagsledningen utan eller mot oskäligt lågt vederlag otillbörligen tillfört sig själva eller ett dem närstående företag ekonomiska förmåner (jfr gåvorestriktionen i 12:6 samt 8:14 och 9:16) eller bolagsledningen medvetet inlett en verksamhet i strid med bolagets verksamhetsföremål.

3. Ansvar mot tredjeman

I. ABL reglerar *grunden* för bolagsledningens ansvar mot tredjeman – anställda, borgenärer och övriga avtalsparter – på samma sätt som beträffande aktieägare (15:1, senare mening). Aktieägars och tredjemans ställning i förhållande till bolaget och dess ledning skiljer sig dock i många avseenden, vilket även betyder att ansvarssituationerna kan vara olika. Lösandet av ansvarsproblemen i förhållande till tredjeman kan därför i viss utsträckning komma att påverkas av andra faktorer än de som i det föregående nämnts för aktieägarnas del.

Förhållandet mellan bolagsledningen och aktieägarna får sin innebörd dels av de skyldigheter som ledningen enligt aktiebolagets författning har mot aktieägarna, dels av aktieägarnas ekonomiska intressen såsom delägare i bolaget. Tredjeman står i en annan position: han är en utomstående vars ekonomiska intressen i relation till bolaget bestäms antingen av avtal eller avtalsliknande förhållanden eller av andra särskilda relationer, t.ex. konkurrensförhållanden. Trots det är grunden för tredjemans ersättningsanspråk mot bolagsledningen densamma som beträffande aktieägare: överträdelse av ABL eller bolagsordningen.

Denna begränsning av bolagsledningens ansvar mot tredjeman – jämfört med den vanliga culparegeln – är möjlig därför att bolaget ansvarar i förhållande till tredjeman. Styrelsens medlemmar och VD är endast företrädare för bolaget och står sålunda utanför de rättsliga relationerna mellan bolaget och tredjeman. Man kan i överensstämmelse härmed formulera en allmän princip: ansvar för skada som orsakats tredjeman vilar på bolaget och inte på dess organ eller andra företrädare enligt grundsatsen organets handlande är bolagets. En skadelidande tredjeman bör i regel inte räkna med ersättningskrav mot någon annan än den vars verksamhet det gäller, dvs. bolaget. Styrelsens medlemmar och VD står formellt på sidan.

Med tanke på tredjemans behov av rättsskydd är det å andra sidan väsentligt att ersättningskrav åtminstone i viss utsträckning skall kunna riktas mot skadeorsakande medlemmar av bolagsledningen. Tredjeman har ett starkare behov härav än aktieägarna. Dessa kan aktualisera bolagets ersättningsanspråk vars genomförande eliminerar en indirekt skada. Denna möjlighet saknar tredjeman, han kan inte använda sig av ABL:s för aktieägare skapade mekanism för framställande av ersättningskrav för bolagets räkning (15:6). Det är

därför angeläget att ge tredjeman ett eget ersättningskrav speciellt i sådana fall då bolaget orsakats förluster genom att bolagsledningen åsidosatt föreskrifter i ABL eller bolagsordningen vilka syftar till att skydda bolagsborgenärerna. Tredjeman bör kunna presumera att de som handhar ledande uppgifter inom bolaget fullgör ur lag eller bolagsordning härledda skyldigheter som tar sikte på att skydda utomstående personer.

II. ABL:s reglering av grunden för bolagsledningens ansvar mot tredjeman kan sägas ha mot varandra vägt synpunkter av det slag som ovan nämnts. I praktiken kommer ett ansvar för medlemmar av bolagsledningen – i den mån detsamma alls görs gällande – att aktualiseras när det skett en överträdelse av föreskrifter i ABL eller bolagsordningen vilka tar sikte på att bevara bolagets kreditbas eller att ge en riktig bild av bolagets förmögenhetsställning. Man kan nämna bl.a. följande *situationer*:

- Bolagets förmögenhet har minskats genom olaga utdelning till aktieägarna – överstor dividend, förtäckt vinstutdelning – eller genom helt eller delvis vederlagsfria överlåtelser.
- Balans- och resultaträkningarna har uppgjorts i strid med bokföringslagstiftningen så att de ger en alltför förmånlig bild av bolagets ekonomiska ställning i strid med det verkliga läget.
- Bolagsledningen har i verksamhetsberättelsen, i inbjudan till nyteckning av aktier eller på annat sätt givit felaktiga eller missvisande uppgifter om bolagets ekonomiska ställning, vilket t.ex. lett till att tredjeman givit kredit utan att kräva säkerhet eller att aktieteckning skett på felaktiga premisser.

Ekonomiska förluster, som bolagsledningen i sådana situationer orsakat tredjeman, kan medlemmar av styrelsen och VD bli skyldiga att ersätta.

När bolaget, t.ex. som en följd av olaga utdelning, inte kan fullgöra förpliktelser mot tredjeman betyder detta ingalunda att bolagsledningen skulle bli ansvarig för bolagets betalningsförpliktelser. Ett eventuellt ansvar har en annan innebörd, det avser skyldighet att ersätta den skada som orsakats tredjeman genom att bolaget inte kan betala. Skadan är indirekt. Också sådan skada innefattas i ansvarsgrunden enligt ABL.

Ett förverkligande av tredjemans ersättningsanspråk kan vara förenat med svårigheter. Om t.ex. bolagsförmögenheten minskats med insolvens för bolaget som följd, är det naturligt att ersättningen begränsas till det belopp med vilket förmögenheten minskats i strid med lag eller bolagsordning. Å andra sidan kan det inträffa att förmögenhetens minskning föranlett *följdskador* – bolagets verksamhet har till men för tredjeman försvårats eller omöjliggjorts av kapitalbrist. Det kan då föreligga ett sådant samband mellan orsakande och skada att denna kan anses vara adekvat. Det kan likväl vara svårt att bevisa en följdskada.

En annan svårighet består däri att det inte kan bli fråga om ersättning till såväl bolaget (för direkt skada) som till tredjeman (för indirekt skada). Har bolaget erhållit ersättning, måste tredjemans anspråk underkännas ifall det inte är fråga om en påtaglig följdskada som måste bedömas separat.

III. För skada i *avtalsförhållanden* svarar bolaget i sin egenskap av part. Bolagets till bolagsledningen hörande företrädare är inte ansvariga emedan de inte är parter. Det gäller både skada vid ingående av avtal och som en följd av dröjsmål, felaktig prestation eller annat avtalsbrott. Den som kontraherar med ett aktiebolag bör räkna med att enbart detta ansvarar för såväl avtalets fullgörande som för eventuellt skadestånd. Detta följer dels av ABL:s regler (15:1, senare meningen), dels av allmänna avtalsrättsliga regler.

I undantagsfall kan bolagsledningens åtgärder likväl tänkas medföra ersättningsskyldighet. Om de som vid ingående av avtal företrätt bolaget överträtt sin kompetens på ett sådant sätt att bolaget inte blir bundet – de har t.ex. uppenbart handlat i strid med det i bolagsordningen angivna verksamhetsföremålet – kan de bli ansvariga enligt principen i AvtL 25 §. Ersättningsskyldighet kan likaså tänkas uppkomma när ett avtal blir ogiltigt på grund av culpa in contrahendo, t.ex. när svek förekommit eller upplysningsplikten åsidosatts. I dessa fall är det närmast fråga om att ersätta särskilda kostnader (negativt avtalsintresse).

IV. När ABL bundit bolagsledningens ansvar mot tredjeman vid förutsettningen att ABL eller bolagsordningen överträtts, kan detta inte tolkas så att medlemmar av styrelsen eller VD skulle gå fria från ansvar för skada som de orsakat genom *brott*, t.ex. försnillning eller bedrägeri som skett inom bolaget och orsakat tredje man skada.

Om bolaget försätts i *konkurs*, kan konkursboet aktivera bolagets skadeståndsanspråk mot medlemmar av styrelsen enligt det interna ansvarets regler och på det sättet öka borgenärernas möjligheter till utdelning. Enligt särskild föreskrift kan talan väckas trots beviljad ansvarsfrihet (15:5 m. 3). Den omständigheten att bolaget försätts i konkurs ger inte i och för sig borgenärerna någon rätt att kräva skadestånd av medlemmar inom bolagsledningen. Endast i stöd av stadganden om konkursbrott eller andra speciella konkursrättsliga föreskrifter kan ansvar ifrågakomma, t.ex. om styrelsen fortsatt bolagets verksamhet efter det bolagets insolvens är ett faktum.

V. De här berörda fallen i vilka medlemmar av bolagets ledning undantagsvis har ett ansvar mot tredjeman rubbar inte principen att det egentliga ansvaret vilar på bolaget.

Enligt den ståndpunkt som ABL synes inta – ehuru detta inte sägs ut i lagen – är bolagsledningens ansvar mot tredjeman *oberoende av bolagets eget ansvar* även när det är fråga om indirekt skada. Man kan därför inte beteckna bolagsledningens ansvar som subsidiärt i den meningen att detsamma skulle ifrågakomma först när det klarlagts att bolaget inte kan fullgöra sina betalningsförpliktelser i förhållande till tredjeman. En annan sak är att det i praktiken kanske inte förekommer fall då ett ansvar för bolagsledningen aktualiseras så länge bolaget självt kan betala.

NORDISKA AKTIEBOLAGSLAGAR

Lag om aktiebolag 29 september 1978 (734/78) – ABL.

Lov om aktieselskaber af 13. juni 1973, nr. 370. (Danmark).

Lov om aktieselskaber no. 32/1978. (Island).

Lov om aksjeselskaper 4. juni 1976 NR. 59. (Norge).

Aktiebolagslag 15 december 1975 (1975:1385). (Sverige).

LITTERATUR

Andenæs, Mads Henry: Aksjeselskapsrett. Oslo 1981.

Förslag till ny lag om aktiebolag. Aktiebolagskommitténs betänkande jämte nordiska parallellförslag. Kommittébetänkande 1969:A 20. Helsingfors 1969.

Gomard, Bernhard: Aktieselskaber og anpartsselskaber efter lovene af 13. juni 1973. Et foreløbigt grundrids. 2. oplag. København 1976.

Holst, Peter F.: Styrelsemedlemmers ansvar i uansvarlige selskaper. Norsk forsikringsjuridisk forenings publikasjoner Nr 55. 1970.

Hörlyck, Erik: Aktieselskaber. Håndbog med særlig henblik på medarbejderrepræsentanter i bestyrelsen. København 1974.

Kedner, G. – Roos, C.M.: Aktiebolagslagen. I-II. 2. uppl. Lund 1982.

Koski, Pauli – af Schultén, C.G.: Uusi osakeyhtiölaki selityksin. I-II. Vammala 1978, 1979.

Kyläkallio, Juhani: Osakeyhtiö tänään. 1-2. Espoo 1979, 1980.

— Osakeyhtiön hallituksen vastuu. Porvoo 1963.

— Osakeyhtiön hallituksen vastuun toteuttaminen. Vammala 1965.

Lidén, Lars: Makten över företaget. En analys av ansvars- och befogenhetsfördelningen mellan olika bolagsorgan. Malmö 1974.

Lind, Johan: Aktiebolagslagen. Kommentar till 1975 års lagstiftning. 2 omarb. uppl. Uddevalla 1976.

Muukkonen, P.J.: Yhteistyösopimukset ja lojaliteettivelvollisuus. Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen 1900-3/9-1975, s. 356-364. Helsinki 1975.

Nial, Håkan: Svensk associationsrätt i huvuddrag. 2. uppl. Stockholm 1976.

Nial, Håkan: Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm 1983.

Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu 9/1974. C.G. af Schultén y.m.: Ehdotus uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi.

Olsson, Curt: Osuuskuntaoikeus. 3 painos. Helsinki 1982.

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till ny lagstiftning om aktiebolag. 1977 rd. nr. 27. (ABLProp.).

Rodhe, Knut: Aktiebolagsrätt. Enligt 1975 års aktiebolagslag. 10. uppl. Stockholm 1981.

Roos, Carl Martin: Aktiebolagsrättens grunder. Lund 1972.

Roos, Carl Martin – Sandström, Torsten: Aktiebolagsrättens grunder. Kompendium. Lund 1983.

Saxén, Hans: Skadeståndsrätt. Åbo 1975.

Skåre, Jan: Lov om aksjeselskaper. Lov 4 juni 1976 Nr. 59 med kommentarer. 2. utg. Oslo 1980.

Statens offentliga utredningar 1971:15: Förslag till aktiebolagslag m.m. Betänkande av givet av aktiebolagsutredningen. Stockholm 1971.

Taxell, L.E.: Ansvar och ansvarsfördelning i aktiebolag. Åbo 1963.

— Aktiebolagets organisation. Åbo 1983. (ABO).

— Aktiebolagets verkställande direktör. Rättslig ställning, kompetens och ansvarighet. JFT 1947 s. 46-93.

— Om lojalitet i avtalsförhållanden. DL 1977 s. 148-155.

— Styrelseledamöters rättsliga ansvar. Förhandlingarna vid Det tjugonionde nordiska juristmötet i Stockholm 19-21 augusti 1981. Del I s. 363-365, 386-387, Del II Bilaga 15 s. 221-244. 1982.

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

002191940

Tel. +358 2 458 9355, fax +358 2 458 9164

University Press

BO, Finland

2 215 4490

ling Ab

S, Finland